

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 8(51), 2018

№ 8(51), 2018

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»;
Люблінський технологічний університет (Люблін, Польща)
кафедра економічної теорії Львівської комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету;
кафедра філософських та соціальних наук Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom";
Lublin University of Technology, Lublin (Poland)
Department of Economics, Lviv Academy of Commerce;
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University;
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising (Kyiv);
NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia);
International Society for Human Rights (Ukrainian section);

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Економічні науки

- Башнянин Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;
- Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;
- Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, директор Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ "Університет банківської справи";

- Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;
- Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ;
- Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький кооперативний торговельно- економічного інститут;

Медичні науки

- Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичних і косметологічних технологій, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Бочарова Вероніка Володимирівна, кандидат медичних наук, Одеський національний медичний університет;
- Лебедюк Михайло Миколайович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматології та венерології, Одеський національний медичний університет;
- Куц Лариса Вікторівна, доктор медичних наук, доцент, завідувач курсом дерматовенерології, клінічної імунології, алергології, Медичний інститут Сумського державного університету;

Технічні науки

- Вальдемар Вуйцик, доктор технічних наук, професор, Люблінський технологічний університет;
- Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;
- Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Природничих наук, Донецький національний технічний університет;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор технических наук;

Політичні науки

- Корнієнко Валерій Олександрович, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітикум", доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Історичні науки

- Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Коцур Надія Іванівна, доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності;
- Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;
- Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;
- Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;
- Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;
- Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Філософські науки

- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор філософських наук;
- Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича;
- Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;
- Дулин Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Правові науки

- Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково- дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;
- Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;
- Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Педагогічні науки

- Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології , "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради;
- Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;
- Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

- Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля;
- Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;
- Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;
- Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Психологічні науки

- Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;
- Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Мурат Еліоз, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport;

Мистецтво та мистецтвознавство

- Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, професор, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
- Сізова Олена Равільєвна, доктор мистецтвознавства, професор, Державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Південно-Уральський державний університет мистецтв ім. П.І. Чайковського»;
- Прокопова Наталія Леонідівна, доктор культурології, доцент, декан факультету режисури і акторського мистецтва, Кемеровський державний інститут культури;
- Пучков Андрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка;
- Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;
- Русудан Кварацхелія, доктор мистецтвознавства, Кавказький Міжнародний університет, Грузія;
- Бадалов Олег Павлович, кандидат мистецтвознавства, Чернігівський інститут мистецтв та менеджменту культури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;
- Куц Євген Вадимович, кандидат мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;

Філологічні науки

- Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;
- Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;

- Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Географічні науки

- Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

CORE

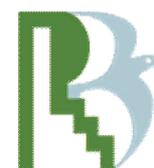
WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

РИЦ SCIENCE INDEX

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА ГЕОГРАФІЇ

УДК 657.6:657.421

ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

кандидат економічних наук, Олійник С. О.

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ

У статті визначено і узагальнено сучасне тлумачення сутності фінансових результатів у нормативно-правових актах та наукових публікаціях. Приділено увагу актуальним питанням формування фінансових результатів. Досліджено результати підприємства на різних етапах його діяльності залежно від їх форми, напряму використання та зацікавлених осіб. Обґрунтовано, що методика визначення фінансового результату, відповідно до принципів бухгалтерського обліку, є варіативним значенням. Визначено напрямки впливу елементів облікової політики на фінансові результати діяльності підприємства та окреслені шляхи забезпечення об'єктивності вибору елементів облікової політики.

Ключові слова: доходи, витрати, фінансові результати, фінансові доходи, прибуток, збиток, доходи від операційної діяльності.

кандидат экономических наук, Олейник С. А. Порядок формирования и отражения в учете финансовых результатов деятельности предприятия / Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев

В статье определено и обобщенно современное толкование сущности финансовых результатов в нормативно-правовых актах и научных публикациях. Уделено внимание актуальным вопросам формирования финансовых результатов. Исследованы результаты

предприятия на разных этапах его деятельности в зависимости от их формы, направления использования и заинтересованных лиц. Обосновано, что методика определения финансового результата в соответствии с принципами бухгалтерского учета, является вариативным значением. Определены направления влияния элементов учетной политики на финансовые результаты деятельности предприятия и намечены пути обеспечения объективности выбора элементов учетной политики.

Ключевые слова: доходы, расходы, финансовые результаты, финансовые доходы, прибыль, убыток, доходы от операционной деятельности.

PhD in Economic, Oliylyk S. O. Order of formation and representation in account of financial results of business activity of the enterprise / National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

The article defines and summarizes the modern interpretation of the essence of financial results in normative legal acts and scientific publications. The attention was paid to the actual issues of financial results formation. The results of the enterprise are investigated at various stages of its activity, depending on their form, direction of use and the interested persons. It is substantiated that the method of determining the financial result, in accordance with the principles of accounting, is a variational value. The directions of the influence of the accounting policy elements on the financial results of the enterprise are determined and the ways of ensuring the objectivity of the choice of the elements of accounting policy are outlined.

Keywords: income, expenses, financial results, financial income, profit, loss, operating income.

Постановка проблеми. Розвиток економіки України суттєво залежить від ефективності роботи підприємств та їх фінансових

результатів. Визначення фінансових результатів є кінцевим етапом виробництва, реалізації продукції підприємства та наданих послуг. Предметом постійного обговорення серед науковців і практиків у сфері економіки та управління підприємством є питання, пов'язані з обліком фінансових результатів. У розробку теорії і практики обліку фінансових результатів підприємств значний внесок зробили Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, Г. Г. Кірейцев, Н. М. Малюга, Ю. О. Ночовна, Н. В. Прохар, В. В. Сопко, Н. М. Ткаченко, Р. Л. Хом'як та інші. Між тим залишається значна кількість невирішених питань.

Порядок розрахунку визначення фінансових результатів діяльності підприємств залежить від методики обліку. Але, у зв'язку з неузгодженістю методичних підходів в організації обліку згідно П(С)БО та Податкового кодексу України виникають розбіжності відображення операцій з формування фінансових результатів, які зумовлюють різні значення цих показників на одному і тому ж підприємстві для різних користувачів фінансової звітності.

Оскільки розуміння сутності поняття «фінансовий результат» – одна з головних передумов формування відповідних напрямів його обліку, аналізу та можливості здійснення своєчасного управлінського впливу на окремі його складники для підвищення ефективності діяльності підприємств, розглянемо це поняття більш детально.

Визначення поняття «фінансові результати» не надають ні НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», ні МСБО 1, які є методологічною основою для формування та відображення інформації у фінансовій звітності. Між тим у НП(С)БО 1 зазначено, що ними визначаються мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів [1]. Щодо визначення термінів, то передбачено, що звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) включає: звіт про доходи, витрати, фінансові результати

та сукупний дохід [1]. У НП(С)БО 1 розкриваються тільки такі трактування категорій: «Прибутки – сума, на яку доходи перевищують пов’язані з ними витрати»; «збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати» та «інший сукупний дохід – доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства» [1].

Повноцінне дослідження сутності фінансових результатів неможливе без аналізу даного поняття в різних економічних школах (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до трактування економічного змісту фінансових результатів економічними школами [2]

№ п/п	Економічна школа	Сутність фінансових результатів
1	Меркантилістична	Фінансові результати – це прибуток, що формуються в сфері обігу та торгівлі, які є джерелом багатства.
2	Фізіократична	Прибуток – це основна форма фінансових результатів, що виникає за рахунок природної родючості землі.
3	Класична	Розглядали прибуток як особливу категорія фінансових результатів. Формування фінансових результатів відбувається в сфері виробництва, а прибуток, як заробітна плата і рента, є частиною вартості, що створюється працею.
4	Неокласична	Фінансові результати формуються за рахунок капіталу та є ціною даного виробничого фактору; крім того, вони формуються за рахунок комплексу всіх задіяних виробничих факторів.

5	Інституціоналістична	Фінансові результати формуються під впливом різних суспільних неекономічних інститутів: держава, соціальні групи, профспілки тощо.
6	Теорія трудового доходу	Фінансовий результат трактується як прибуток, що є результатом діяльності і винагородою підприємця.
7	Марксистська	Основним джерелом формування фінансових результатів є додаткова вартість, створена працею найманих працівників в процесі виробництва, що реалізується через сферу обігу.

Сутність та протиріччя фінансового результату для підприємців і бухгалтерів найбільш виражено проявляється під час формування і відображення його в бухгалтерському обліку.

Порівнюючи нормативні акти щодо відображення в обліку та звітності фінансових результатів спостерігається невідповідність критеріїв їх класифікації.

Дікань Л.В. та Вороніна О.О. досліджуючи різні наукові підходи до визначення поняття «фінансовий результат» прийшли до необхідності врахувань зміни активних частин формування фінансового результату (доходу та витрат) та поєднанням їх із структурними елементами доходу, витрат і власного капіталу, виходячи з елементів облікової політики підприємства, що загалом охоплює всі напрямки його діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної) та визначає подальший розвиток [3].

Значна частина науковців ототожнюють поняття «фінансовий результат» із категоріями «прибуток» та «збиток». Тому важливим для детального дослідження є аналіз наукових підходів до пояснення

сутності прибутку та збитку як складових фінансового результату підприємства.

Таким чином, фінансові результати діяльності підприємства можна трактувати відповідно до будь-якого з наведених підходів, у більшості з яких дана категорія розуміється як різниця між певними показниками або їх приріст.

Наявність у науковій літературі різних підходів до трактувань економічних термінів, одним з яких є «фінансовий результат», а також проведення класифікації за низкою ознак для організації та методики їх обліку, гостро постає проблема визначення класифікаційних ознак та проведення класифікації фінансових результатів.

Так як фінансовий результат визначається шляхом співставлення доходів і витрат діяльності підприємства, підтримуємо думку Тесленко Т.І. та Конькова Н.В., щодо визначення фінансового результату, а саме – *це якісний показник діяльності підприємства, який визначається як різниця між доходами та витратами і призводить до зростання (прибуток) або зменшення (збиток) власного капіталу*[4].

Методика визначення фінансового результату, відповідно до принципів бухгалтерського обліку, є варіативним значенням. Тому визначення і відображення фінансових результатів діяльності господарюючого суб'єкта здійснюється для потреб користувачів фінансової звітності, проте в дійсності користувач отримує інформацію зі значними відхиленнями.

Об'єктивність процесу формування фінансових результатів з використанням методів облікової політики необхідне забезпечення тісного взаємозв'язку між власником (керівником) підприємства, головним бухгалтером і фінансовим директором (якщо такий передбачений) [4].

При формуванні облікової політики підприємства відповідальні особи мають враховувати наслідки обрання того чи іншого елементу методу облікової політики для фінансових результатів підприємства. Тому що окремі з них дають можливість маніпулювати розміром прибутку, а це призведе до недостовірності інформації. Крім того, об'єктивність обраного методу ведення обліку може бути забезпечена у деяких випадках залученням інших фахівців. Підприємства повинні проводити детальний аналіз доцільності застосування певних елементів облікової політики. Але це правило ніде не регламентовано, відповідно, методи облікової політики обираються за принципом легкості вжитку або звичності, що і призводить до викривлення фінансового результату.

Висновки. Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновок, що проблеми обліку фінансових результатів на сьогоднішній день є недостатньо вирішеними та потребують подальшого удосконалення.

Література:

1. НП(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. Наказом МФУ від 07.02.2013 № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
2. Мазур В. П. Економічний зміст поняття фінансових результатів сільськогосподарської діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2011_3/9_Mazur.pdf.
3. Дікань Л. В., Вороніна О. О. Фінансовий результат підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз: Монографія. – Харків: СПД ФО Лібуркіна Л. М., 2008. – 92 с.
4. Облік фінансових результатів: проблеми та шляхи вдосконалення / Т. І. Тесленко, Н. В. Конькова // Бізнес Інформ. - 2013. -

№ 4. - С. 356-360. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_4_68

5. Жидєєва Л. І., Пінаєва К. О. Облік формування фінансових результатів та використання прибутку: проблеми та шляхи їх вирішення/ Л. Жидєєва // *Економіка і суспільство*.-2017.-Випуск №9.С.-1117-1122.

References:

1. NP(S)BO № 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti», zatv. Nakazom MFU vid 07.02.2013 № 73 [Elektronnyi resurs]. – Rezhyom dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

2. Mazur V. P. Ekonomichnyi zmist poniattia finansovykh rezultativ silskohospodarskoi diialnosti [Elektronnyi resurs] – Rezhyom dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2011_3/9_Mazur.pdf.

3. Dikan L. V., Voronina O. O. Finansovyi rezultat pidpriemstv: teoretychni uzahalnennia ta prykladnyi analiz: Monohrafiia. – Kharkiv: SPD FO Liburkina L.M., 2008. – 92 s.

4. *Oblik finansovykh rezultativ: problemy ta shliakhy vdoskonalennia* / Т. І. Teslenko, N. V. Konkova // *Biznes Inform.* - 2013. - № 4. - С. 356-360. - Rezhyom dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_4_68

5. Zhydieieva L. I., Pinaieva K. O. *Oblik formuvannia finansovykh rezultativ ta vykorystannia prybutku: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia*/ L. Zhydieieva // *Економіка і суспільство*.-2017.-Випуск № 9.С.-1117-1122.

УДК 657.471

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО
ПРОДУКЦІЇ**

кандидат економічних наук, Олійник С. О.

Національний університет біоресурсів і природокористування, Україна,
Київ

В статті проведений загальний огляд сучасного стану обліку витрат виробництва і калькулювання собівартості продукції, визначено переваги та недоліки нинішнього стану та запропоновані напрямки його вдосконалення. Проаналізовано чинну законодавчо-нормативну базу обліку і контролю витрат діяльності. Обґрунтовано необхідність системи управління витратами на підприємстві в сучасних умовах господарювання, наводяться основні визначення поняття «управління витратами» та заходи щодо покращення системи управління витратами. Досліджено сутність управління витратами та розглянуто різні види класифікації витрат. Із врахуванням функцій управління витратами виробництва, враховуючи багатогалузевість сільськогосподарських підприємств та досвід вітчизняної та зарубіжної практики обліку, на основі систематизації різних видів витрат запропоновано класифікацію витрат виробництва на сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: витрати виробництва, класифікація витрат, калькулювання, управління виробництвом, управління витратами, облік витрат виробництва, собівартість.

кандидат экономических наук, Олейник С. А. Актуальные вопросы учета затрат на производство продукции/ Национальный университет биоресурсов и природопользования, Украина, Киев

В статье проведен общий обзор современного состояния учета затрат на производство и калькулирования себестоимости продукции, определены преимущества и недостатки нынешнего состояния и предложены направления его совершенствования. Проанализировано действующую законодательно-нормативную базу учета и контроля затрат деятельности. Обоснована необходимость системы управления затратами на предприятии в современных условиях хозяйствования, приводятся основные определения понятия «управление затратами» и меры по улучшению системы управления затратами. Исследована сущность управления затратами и рассмотрены различные виды ее классификации. С учетом функций управления затратами на производство, учитывая многопрофильность сельскохозяйственных предприятий и опыт отечественной и зарубежной практики учета, на основе систематизации различных видов затрат предложена классификация затрат на производство на сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: издержки производства, классификация затрат, калькулирование, управление производством, управление затратами, учет издержек производства, себестоимости.

PhD in Economic, Oliynyk S. O. Actual questions for accounting for production costs/ National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

The article gives a general overview of the current state of accounting for production costs and the calculation of production costs, identifies the advantages and disadvantages of the current state and proposes directions for its improvement. The effective legislative and normative base of accounting and control of expenses of activity is analyzed. The necessity of the cost management system at the enterprise in the modern conditions of management is substantiated, the main definitions of cost management and

measures to improve the cost management system are presented. The essence of cost management is investigated and different kinds of cost classification are considered. Taking into account the functions of management of production costs, taking into account the diversification of agricultural enterprises and the experience of domestic and foreign accounting practices, the classification of production costs at agricultural enterprises is proposed based on the systematization of various types of costs.

Key words: production costs, cost classification, costing, production management, cost management, cost accounting, cost.

Вступ. Більшість вітчизняних підприємств мають значні труднощі при створенні дієвої системи обліку та управління витратами. Тому створення ефективного обліку витрат є надзвичайно актуальним на сучасному етапі.

Результати дослідження обліку і контролю витрат виробництва висвітлені в працях багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних вчених: Голова С. Ф., Бутинця Ф. Ф., Левицької С. О., Нападовської Л. В., Палія В. Ф., Сопко В. В., Чумаченка М. Г., Шевчук В. О., Яругової А., Ярмоленко В. П., Ентоні Р., Фостера Д. та інші вчені. Проте деякі питання все ще залишаються відкритими.

Класифікація витрат передбачає групування витрат у відповідні групи, які складаються з однорідних за своїм змістом або близьких між собою витрат. Надзвичайно важливе значення класифікації витрат полягає в управлінні ними і, перш за все, для здійснення калькуляції собівартості продукції.

Нападовська Л. В. зазначає, що ознак класифікації має бути рівно стільки, щоб можна було з їх допомогою отримати найбільш повну інформацію з метою задоволення потреб різних груп споживачів [1].

Сьогодні керівникам для прогнозування поточних і стратегічних управлінських рішень та контролю витрат за сферами діяльності і центрами відповідності недостатньо загальноприйнятої класифікації витрат. На сільськогосподарських підприємствах для цілей фінансового обліку використовують класифікацію витрат, наведену в П(С)БО 16 “Витрати”, а для внутрішньогосподарського планування, обліку і калькулювання собівартості продукції застосовують класифікацію витрат, подану у Методичних рекомендаціях, відповідно до яких всі витрати формуються за центрами відповідальності, об’єктами обліку, планування та калькулювання і класифікуються за: характером участі в процесі виробництва (основні і накладні), способом включення в собівартість продукції (прямі і непрямі), обсягом виробництва і складу витрат (змінні – пропорційні і непропорційні, постійні), видами витрат, економічними елементами (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні витрати) та відношенням до собівартості продукції (витрати на продукцію і витрати періоду).

З урахуванням досвіду вітчизняної та зарубіжної практики обліку, цю класифікацію можна визнати доцільною і для сільськогосподарських підприємств. Така класифікація витрат дає можливість отримати більш точну, розширену та деталізовану інформацію про витрати, проводити поглиблений і ґрунтовний їх аналіз, планування та контроль.

Застосування різних методів обліку витрат впливає як на величину собівартості продукції, так і на величину фінансових результатів. При методі обліку повних витрат собівартість реалізованої продукції буде більшою, ніж при методі обліку змінних витрат, тому що в цьому випадку усі виробничі витрати включаються в собівартість виготовленої та реалізованої продукції. Виробничі витрати розподіляються між залишками незавершеного виробництва, готової продукції і собівартістю

реалізованої продукції, тоді як при “директ-кості” до собівартості включаються тільки змінні витрати.

Прихильники системи “директ-кост” стверджують, що не існує такого методу обліку витрат, який би дозволив з точністю 100% визначати собівартість одиниці продукції, що пояснюється віднесенням витрат на продукцію і, відповідно, перекручує фактичну собівартість та зменшує точність калькулювання.

Крім того, під час визначення собівартості продукції особливу увагу слід приділяти порядку включення до її складу вартості використаних у виробництві матеріальних ресурсів. Так, до методів їх оцінки та віднесення до собівартості продукції відносять такі методи, як метод прямої ідентифікації, метод середньозваженої ціни (вартості), метод FIFO [2].

На практиці застосовуються уже розглянуті методи обліку витрат і визначення собівартості продукції, а саме: позамовний, попередільний і нормативний. При калькулюванні сільськогосподарської продукції доцільно було б використовувати саме нормативний метод обліку витрат, в основі якого лежить нормативна собівартість, що найбільш точно враховує зміни, які відбуваються у процесі виробництва і дає можливість проводити оперативний аналіз та приймати стратегічні управлінські рішення.

В практиці сільськогосподарських підприємств для достовірного та періодичного обліку, аналізу і контролю витрат у процесі виробництва використовується попередільний метод обліку, який є видом попроцесного методу, при якому витрати формуються за кожним переділом (етапом) на основі первинної документації та нагромаджуються послідовно в міру завершеності виробничого процесу (настання останнього етапу). Що стосується потреб керівництва, то інформації нормативного та попередільного методів для прийняття

управлінських рішень недостатньо, тому для внутрішньої звітності підприємствам доцільно використовувати метод обліку витрат і калькулювання собівартості “директ-костинг”, використання якого дозволить виявляти найбільш рентабельні види продукції та приймати відповідні рішення щодо їх виробництва. З метою планування, обліку і контролю діяльності структурних підрозділів на сільськогосподарських підприємствах доцільно використовувати метод обліку за центрами відповідальності (сегментами). Застосування даного методу в практиці управлінського обліку дозволить підвищити точність калькуляційних розрахунків, застосовувати різноманітні методи розподілу непрямих витрат по структурних підрозділах і видах продукції та проводити аналіз і контроль результатів діяльності окремих центрів відповідальності. Крім вищезгаданих методів обліку витрат в практиці сільськогосподарських підприємств залежно від поставлених завдань управлінського обліку, можна використовувати і такі методи, як таргет-костинг ;бенчмаркінг; вартісний аналіз[3].

За способом віднесення витрат та формуванням собівартості повинен бути встановлений постійний контроль. Система управління витратами має функціональний та організаційний аспекти. Вона містить такі організаційні підсистеми: пошук і виявлення чинників економії ресурсів; нормування витрат ресурсів; планування витрат за їхніми видами; облік та аналіз витрат; стимулювання економії ресурсів і зниження витрат.

На думку М. Ф. Огійчук «...для прийняття управлінських рішень доречна класифікація витрат за групами: релевантні й не релевантні, постійні та змінні, маржинальні й середні, дійсні та альтернативні»[4]. Релевантні – це витрати, що можуть бути змінені в результаті прийняття рішення, а нерелевантні – це витрати, що не залежать від прийняття рішень. Тобто при прийнятті управлінського рішення про доцільність

застосування того чи іншого методу внесення добрив чи виконання іншої господарської операції необхідно визначити різницю між кількома рішеннями і прийняти найбільш оптимальне. Маржинальні – це витрати на виробництво додаткової продукції. Тобто собівартість продукції зменшуватиметься в міру збільшення обсягів виробництва до досягнення проектної потужності підприємства. О. Бородкін вважає, що «...саме від виробничих витрат і собівартості залежить, чи буде продукція, яку виробляють підприємства в умовах економіки, конкурентоспроможна і прибуткова. Оскільки виручка від реалізації продукції є основним джерелом покриття витрат на виробництво продукції, ринкова економіка спонукає підприємства вирішувати, яку продукцію і в якому обсязі виробляти» [5].

Значення обліку виробничих витрат у системі управління можна виявити вже на етапі визначення його цілей та основних завдань, які насамперед полягають у забезпеченні управлінського персоналу організації (господарюючого суб'єкта) найбільш повною і достовірною інформацією, необхідною для контролю за виробничою діяльністю та прийняттям рішень за їх результатами.

Висновок. Отже, головне призначення обліку і контролю витрат на виробництво полягає у контролі за виробничою діяльністю та управління витратами. При цьому найважливіше значення має оперативно отримана інформація про витрати, що дозволяє втручатись у виробничий процес і оптимізувати його.

Література:

- 1. Нападовська Л. В. Управлінський облік: [монографія] / Л. В. Нападовська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 450 с.*
- 2. Атамас П. Й. Управлінський облік: навч. посібник / П. Й. Атамас. — Д.–К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 440 с.*

3. Сук Л. *Склад та класифікація витрат на підприємствах* / Л. Сук // *Бухгалтерія в сільському господарстві*. – 2007. – № 20. – С. 46–49.

4. Огійчук М. Ф. *Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: Підручник* / М. Ф. Огійчук, Л. О. Сколотій,, М. І. Беленкова та ін. / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. – 7–те вид., перероб. і допов. – К.: Алерта, 2016. – 1040 с.

5. Бородкін О. *Про формування і облік собівартості продукції за ринкових умов* / О. Бородкін // *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2008. – № 4.

References:

1. Napadovska L. V. *Upravlinskyi oblik: [monohrafiia]* / L. V. Napadovska. – Dnipropetrovsk : Nauka i osvita, 2000. – 450 s.

2. Atamas P. Y. *Upravlinskyi oblik: navch. posibnyk* / P. Y. Atamas. — D.–K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. — 440 s.

3. Suk L. *Sklad ta klasyfikatsiia vytrat na pidprijemstvakh* / L. Suk // *Bukhhalteriia v silskomu hospodarstvi*. – 2007. – № 20. – S. 46–49.

4. Ohiichuk M. F. *Finansovy ta upravlinskyi oblik za natsionalnymy standartamy: Pidruchnyk* / M. F. Ohiichuk, L. O. Skolotii,, M. I. Belenkova ta in. / Za red. prof. M. F. Ohiichuka. – 7–te vyd., pererob. i dopov. – K.: Alerta, 2016. – 1040 s.

5. Borodkin O. *Pro formuvannia i oblik sobivartosti produktsii za rynkovykh umov* / O. Borodkin // *Bukhhalterskyi oblik i audyt*. – 2008. – № 4.

УДК 336.1

ЕКОНОМІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДАТКІВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Жадан О. В.

Головне управління Державної казначейської служби України у Запорізькій області, Україна, Запоріжжя

У статті доведено важливість економічної класифікації видатків під час застосування її в бюджетному процесі. Проведено порівняння складу статей національної та міжнародної економічної класифікації видатків. У національній класифікації визначено окремі категорії видатків, які відрізняються від міжнародної. Проаналізовано економічну сутність видатків за трансфертами та субсидіями й їх значення для бюджетних показників певного регіону. Запропоновано виділити у структурі національної класифікації окремі категорії – «Трансферти» та «Субсидії», що сприятиме гармонізації системи управління державними фінансами в Україні з нормами і правилами, прийнятими на міжнародному рівні та порівнянності звітних даних про виконання бюджетів України й інших країн світу.

Ключові слова: бюджетна класифікація, видатки бюджету, економічна характеристика видатків, міжнародна класифікація, поточні та капітальні видатки, трансферти, субсидії.

Жадан Е. В. Экономическая классификация расходов: национальный и международный опыт / Главное управление Государственной казначейской службы Украины в Запорожской области, Украина, Запорожье

В статье доказана важность экономической классификации расходов для использования ее в бюджетном процессе. Проведено

сравнение состава статей национальной и международной экономической классификации расходов. В национальной классификации определены отдельные категории расходов, отличные от международной. Проанализирована экономическая сущность расходов по трансфертам и субсидиям, а также их значение для бюджетных показателей определенного региона. Предложено выделить в структуре национальной классификации отдельные категории – «Трансферты» и «Субсидии», что будет способствовать гармонизации системы управления государственными финансами в Украине с нормами и правилами, принятыми на международном уровне и сопоставляемости отчетных данных об исполнении бюджетов Украины и других стран мира.

Ключевые слова: бюджетная классификация, расходы бюджета, экономическая характеристика расходов, международная классификация, текущие и капитальные расходы, трансферты, субсидии.

O. Zhadan The economical classification of expenditures: national and international experience / Main department of the State treasury service of Ukraine in the Zaporozhye region, Ukraine, Zaporizhya

This article demonstrates the importance of the economic classification of expenditures during applying it in the budget process. A comparison between the structure of articles of the national and international economic classification of expenditures. In the national classification were identified certain categories of expenditures that differ from the international classification. The economic essence of expenditures for transfers and subsidies and their significance for budget indicators of a certain region are analyzed. It is proposed to allocate in the structure of the national classification certain categories – "Transfers" and "Subsidies", that will facilitate the harmonization of the public finance management system in

Ukraine with the norms and rules adopted at the international level and the comparability of reporting data on the implementation of the budgets of Ukraine and other countries.

Key words: budget classification, budget expenditures, economic characteristics of expenditures, international classification, current and capital expenditures, transfers, subsidies.

Постановка проблеми. Для складання і виконання державного та місцевих бюджетів в Україні, здійснення фінансового контролю застосовується бюджетна класифікація видатків, яка представлена такими видами: програмна (дозволяє аналізувати ступінь досягнення конкретних результатів за кожною програмою й оцінює ефективність використання коштів), відомча (систематизує видатки бюджету в розрізі головних розпорядників), функціональна (розподіляє витрачання бюджетних коштів залежно від функцій органів влади) й економічна (відображає економічну характеристику операцій). Поділ видатків відповідно до їх класифікації є однаковим і в державному, і в місцевому бюджетах. Класифікація видатків дозволяє встановлювати подібність операцій органів влади та групувати окремі операції в однорідні категорії, що допомагає виявити характер, структуру й економічний вплив на рівень соціально-економічного розвитку країни.

У складі бюджетної класифікації видатків важливе місце посідає економічна, яка призначена для чіткого їх розмежування за економічними ознаками з детальним розподілом коштів за їх предметними ознаками (заробітна плата, оплата за товари, послуги й інші категорії) [1]. У цій класифікації кожному конкретному виду видатків (статті) присвоєно 4-рівневий цифровий код, скорочено – КЕКВ (код економічної класифікації видатків). Таке кодування дозволяє отримувати інформацію про конкретне витрачання коштів бюджету.

Однією з важливих вимог класифікації видатків є її здатність забезпечувати загальнодержавну і міжнародну порівнянність бюджетних показників. З цією метою на міжнародному рівні застосовується економічна класифікація, зазначена у главі 6 «Видатки» Керівництва зі статистики державних фінансів (2014) (надалі – КСДФ 2014) [2], розробленого Міжнародним валютним фондом для забезпечення комплексної концептуальної й облікової основи, спрямованої на аналіз та оцінку бюджетно-податкової політики, особливо результатів діяльності сектора державного управління.

Структура економічної класифікації може змінюватись залежно від підходів до бюджетної політики в Україні, але оновлена її структура має відповідати міжнародній, що наведена у КСДФ 2014, яку взято за основу в багатьох країнах світу. Така умова є необхідною для інтегрування економіки України зі світовою, а також досягнення сумірності основних параметрів її розвитку з такими ж показниками зарубіжних країн.

Проте, структура національної економічної класифікації має відмінності від міжнародної, що ускладнює ідентифікацію та систематизацію платежів за їх економічною сутністю для співставлення результатів виконання місцевих бюджетів за видатками в Україні й інших країнах. Тому актуальним є дослідження національної економічної класифікації видатків і надання пропозицій щодо зміни її структури з урахуванням принципів побудови структури міжнародної класифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток науки з питання вдосконалення економічної класифікації видатків здійснили такі вчені: Ватуля І. Д. [3, с. 15], Гапонюк М. А. [4, с. 56], Калюга Є. В. [5, с. 22], Ніколаєва О. М. [6, с. 136], Пасічник Ю. В. [7, с. 391], Сорока Р. С. [8, с. 107], Федосов В. М. [9, с. 132] й інші. Водночас, у науковій літературі залишаються недостатньо дослідженими проблеми

щодо перегляду складових національної економічної класифікації видатків із урахуванням міжнародної.

Формулювання цілей статті. Метою статті є приведення структури національної класифікації видатків за їх економічною характеристикою у відповідність із міжнародною, що забезпечить застосування єдиних підходів до аналізу звітних даних і виконання місцевих бюджетів України й інших держав.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні погляди вчених щодо проблематики бюджетної класифікації видатків переважно полягають у трактуванні її різновидів. У фаховій літературі (Ватуля І. Д., Ніколаєва О. М., Пасічник Ю. В., Сорока Р. С., Юрій С. І. й інші) науковцями переважно наголошується на важливості економічної класифікації видатків та її значенні у здійсненні контролю за виконанням бюджетів, використанням коштів за цільовим призначенням. При цьому Сорока Р. С. у своїй праці наводить власну економічну класифікацію видатків, відповідно до якої поділяє видатки за роллю у розширеному відтворенні на поточні та капітальні [8, с. 107]. За економічною класифікацією Гапонюк М. А. поділяє видатки на поточні та видатки розвитку [4, с. 56]. Дослідження складових бюджетної класифікації України, що використовується для виконання бюджетів різних рівнів, зроблено Калюгою Є. В., зокрема проведено аналіз бюджетної класифікації України та міжнародної класифікації [5, с. 22]. Автор слушно зазначає про необхідність приведення структури національної бюджетної класифікації у відповідність до економічного змісту операцій у бюджетній сфері. Натомість питання щодо вдосконалення структури національної економічної класифікації видатків на підставі міжнародної потребують подальшого вивчення задля досягнення сумірності бюджетних показників України з іншими країнами світу.

Необхідність використання міжнародних стандартів у сфері державних фінансів, зокрема міжнародної бюджетної класифікації, було обумовлено змінами, пов'язаними з переходом до ринкової економіки. З метою визначення відмінностей між економічною класифікацією видатків, яка застосовується в Україні [1], й наведеною у главі 6 «Видатки» КСДФ 2014 [2], та надання пропозицій щодо наближення структури національної класифікації до міжнародної вважаємо за необхідне здійснити порівняння їх основних принципів і категорій (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняння структури національної економічної класифікації
видатків та міжнародної**

Економічна класифікація		Примітка про відповідність	Пропозиції автора
національна	міжнародна		
2000 Поточні видатки		Відсутня у міжнародній	Залишити без змін
2100 Оплата праці і нарахування на заробітну плату	21 Оплата праці працівників	Відповідає за змістом	Залишити без змін
2200 Використання товарів і послуг	22 Використання товарів і послуг		
3100 Придбання основного капіталу	23 Придбання основного капіталу		
2400 Обслуговування боргових зобов'язань	24 Відсотки		
	25 Субсидії	Входить до складу категорії «Поточні трансферти»	Відокремити від категорії «Поточні трансферти»
2600 Поточні трансферти	26 Гранти	Категорію розподілено на поточні та капітальні трансферти	Об'єднати з категорією «Капітальні трансферти»
2700 Соціальне забезпечення	27 Соціальне забезпечення	Відповідає за змістом	Залишити без змін
2800 Інші поточні видатки	28 Інші видатки		

3000 Капітальні видатки		Відсутня у міжнародній	
3200 Капітальні трансферти		Категорію відокремлено від поточних видатків	Об'єднати з категорією «Поточні трансферти»

Джерело: удосконалено автором на підставі даних [1] і [2]

Проведений аналіз відповідності структури національної економічної класифікації видатків і КСДФ 2014 (див. табл. 1) свідчить про відмінність основних принципів класифікації видатків. Так, у КСДФ 2014 для відображення платежів за трансфертами виділено окрему категорію «Гранти», що розподіляється залежно від типу інституціональної одиниці на такі підкатегорії: урядам іноземних держав; міжнародним організаціям; іншим одиницям сектора державного управління. Всередині зазначених підкатегорій трансферти поділяються на поточні та капітальні.

У розумінні ст. 2 «Визначення основних термінів» Бюджетного кодексу України [10], трансфертами є платежі, які не вважаються придбанням товарів чи наданням послуг, кредитів або виплатою непогашених боргів, а безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Поняття трансфертів в українську практику було вперше запроваджено у 1996 році разом із введенням нової бюджетної класифікації, згідно з якою вони поділялись на дві групи, залежно від цільового спрямування коштів, – поточні та капітальні.

Сума видатків за трансфертами відображає обсяг коштів, що надходять від органів державної влади або місцевого самоврядування підприємствам (установам, організаціям), органам державного управління інших рівнів і населенню на безоплатній основі, тобто для підтримки їх діяльності.

Поточні трансферти місцевих бюджетів у зведеному бюджеті за 2017 рік становили 75,5%, а капітальні – 82,5%. Крім цього, відбувається постійне зростання обсягів трансфертів місцевих бюджетів, зокрема,

протягом 2015–2017 років поточні збільшилися на 92%, а капітальні – майже вчетверо. Така тенденція свідчить про зростання видатків на надання безоплатної допомоги за рахунок бюджетних коштів і необхідність посилення контролю за спрямуванням обсягів трансфертів залежно від типу інституціональної одиниці.

У національній класифікації трансферти розподілено спочатку на дві категорії: поточні та капітальні, а всередині – за тими суб'єктами, які їх отримують. Отже, наприклад, місцевому органу влади можуть надійти суми поточних трансфертів на виконання програми соціально-економічного та культурного розвитку міста, а капітальних – для придбання основних засобів. У зв'язку з цим показники про виконання бюджету не відобразатимуть загальної суми трансфертів конкретно для цього органу влади, що ускладнює здійснення реальної оцінки видатків.

Щоб проаналізувати загальний обсяг трансфертів, що включають як поточні, так і капітальні, доцільно їх виділити в одну окрему категорію за КЕКВ 2600 «Трансферти» із поділом всередині на підкатегорії залежно від їх отримувачів: підприємствам (установам, організаціям); органам державного управління; населенню; урядам іноземних держав; міжнародним організаціям.

Одним із видів поточних трансфертів є видатки на субсидії – грошова допомога, що надається безоплатно і безповоротно органами державної влади або місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів юридичним особам, місцевим державним органам. Програму надання житлових субсидій було започатковано у 1995 році рішенням Уряду України для допомоги малозабезпеченим сім'ям (домогосподарствам) при оплаті житлово-комунальних послуг. Уже понад 20 років субсидії залишаються головним механізмом соціального захисту населення в умовах підвищення цін і тарифів у сфері житлово-комунальних послуг.

За рахунок місцевих бюджетів України у 2017 році здійснено 68% видатків на субсидії та поточні трансферти із загальної суми цих видатків зведеного бюджету. Кошти субсидій перераховуються переважно підприємствам, які надають житлово-комунальні послуги, для компенсації пільг, що передбачаються населенню на оплату таких послуг. Потрібно зауважити, що на сьогоднішній день в Україні житлові субсидії призначаються 44% домогосподарств від їх загальної кількості. В Європі цей показник не перевищує 5–10%, при цьому в Польщі він становить лише 2% [11]. Протягом останніх років спостерігається постійне зростання обсягів субсидій (2016 рік – на 58%, 2017 рік – 30%, а 2018 рік – 36%) [12]. Така тенденція свідчить про значні коливання рівня цін на житлово-комунальні послуги та доходів населення, в результаті чого збільшується сума видатків на субсидії для компенсації вартості таких послуг. У випадку зменшення частки вартості житлово-комунальних послуг у доходах населення, в органів влади матимуть підстави для скорочення обсягів субсидій. Величина обсягів субсидій повинна постійно бути під оперативним контролем органів влади з метою її регулювання.

Проте, у національній класифікації, на відміну від наведеної у КСДФ 2014 [2], видатки по субсидіях входять в одну категорію з поточними трансфертами. Така структура класифікації унеможлиблює аналіз і контроль конкретно за цією категорією. Крім того, діюча національна економічна класифікація видатків не дозволяє оцінити обсяги спрямування коштів субсидій у розрізі видів інституціональних одиниць, що їх отримують, наприклад, державний або приватний суб'єкт, що не дозволяє проаналізувати скільки і кому виділено та регулювати їх надходження.

Отже, для посилення контролю за коштами субсидій пропонуємо в національній економічній класифікації видатки виділити їх в окрему

категорію за КЕКВ 2500 «Субсидії» із поділом всередині на підкатегорії залежно від типу отримувача.

Удосконалена структура національної економічної класифікації видатків представлена у вигляді восьми основних категорій за двома цифрами чотиризначного КЕКВ (табл. 2).

Таблиця 2

Структура бюджетної економічної класифікації видатків України

Код КЕКВ	Найменування статті
2100	Оплата праці і нарахування на заробітну плату
2200	Використання товарів і послуг
2300	Придбання основного капіталу
2400	Обслуговування боргових зобов'язань
2500	Субсидії
2510	Державним підприємствам (установам, організаціям)
2520	Приватним підприємствам (установам, організаціям)
2600	Трансферти
2610	Урядам іноземних держав
2611	Поточні
2612	Капітальні
2620	Міжнародним організаціям
2621	Поточні
2622	Капітальні
2630	Підприємствам (установам, організаціям)
2631	Поточні
2632	Капітальні
2640	Органам державного управління
2641	Поточні
2642	Капітальні
2650	Населенню
2651	Поточні
2652	Капітальні
2700	Соціальне забезпечення
2800	Інші видатки

Джерело: удосконалено автором на підставі даних [1] і [2]

Примітка: жирним шрифтом – запропоновано автором

На підставі вищенаведеної структури основних статей економічної національної класифікації видатків пропонуємо у нормативно-правовому документі, в якому наводиться бюджетна класифікація України [1], внести зміни до структури економічної класифікації видатків відповідно до розподілу їх категорій (див. табл. 2), що створить умови для

використання єдиних підходів під час аналізу звітних даних про виконання місцевих бюджетів, а також для інтеграції бюджетної системи України зі світовою фінансовою системою.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, з метою приведення у відповідність національної класифікації видатків до міжнародної, пропонуємо виділити окремі категорії «Трансферти» та «Субсидії», всередині яких класифікувати видатки залежно від суб'єкта, який їх отримує. Це сприятиме покращенню аналізу та регулюванню соціально-економічного становища в суспільстві, а також порівнянності інформації про фінансовий стан України з країнами, статистичні системи яких гармонізовані з КСДФ 2014. Подальшим дослідженням у даному напрямку стане питання фінансового контролю виконання місцевих бюджетів за видатками.

Література:

1. *Про бюджетну класифікацію: затв. наказом Міністерства фінансів України 14.01.2011 р. № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF11003.html.*
2. *Керівництво зі статистики державних фінансів 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>.*
3. *Облік у бюджетних установах. / І. Д. Ватуля, М. І. Ватуля, З. М. Левченко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2009. — 368 с.*
4. *Місцеві фінанси: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2002. – 184 с.*
5. *Калюга Є. В. Бюджетна класифікація як основа застосування методу нарахування в державному секторі / Є. В. Калюга // Наукове*

видання «Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка». – 2016. – Вип. 2 (179). Економіка. – С. 22–28.

6. Ніколаєва О. М. Місцеві фінанси [текст]: навч. посіб. / О. М. Ніколаєва, А. С. Маглаперідзе – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 354 с.

7. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 670 с.

8. Бюджетна система: навч. посібник [укладачі: Сорока Р. С., Благун І. Г.] – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 236 с.

9. Бюджетна система: підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбов. літератури; Тернопіль: Екон. думка, 2012. – 871 с.

10. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

11. Ефективність системи надання субсидій населенню: слухання Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/158535.html>.

12. Показники звітності про виконання бюджетів України. – Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>.

References:

1. The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2011). *Pro bjudzhetnu klasyfikaciju [About Budget Classification]* (Law № 11, Jan 14). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF11003.html [in Ukrainian].

2. *Government Finance Statistics Manual 2014 (GFSM 2014)*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>.

3. Vatulja, I. D., Vatulja, M. I., Levchenko, Z. M. (2009). *Oblik u bjudzhetnykh ustanovakh [Accounting in budgetary institutions]* K.: Centr uchbovoji literatury [in Ukrainian].
4. Gaponyuk, M. A., Yacyuta, V. P., Buryachenko, A. Ye., Slavkova, A. A. (2002). *Miscevi finansy [Local finances]*. K.: KNEU [in Ukrainian].
5. Kaliuha, Y. (2016). *The Budget classification as the basis of the usage of the method of accrual in the public sector. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 2(179), 22-28.
6. Nikolajeva, O. M. (2013). *Miscevi finansy [Local finances]*. K. : «Centr uchbovoji literatury» [in Ukrainian].
7. Pasichnyk, Ju. V. (2008) *Bjudzhetna systema Ukrajiny [The budget system of Ukraine]*. K. : Znannja [in Ukrainian].
8. Soroka, R. S., Blagun, I. G. (2011) *Byudzhetna sy`stema [Budget system]*. L`viv : L`vivs`ky`j derzhavny`j universy`tet vnutrishnix sprav [in Ukrainian].
9. Fedosov, V. M., Jurij, S. I. (2012). *Byudzhetna sy`stema [Budget system]*. K. : Centr uchbov. literatury ; Ternopilj : Ekon. dumka [in Ukrainian].
10. The Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Byudzhetny`j kodeks Ukrajiny` [Budget Code of Ukraine]* (Law № 2456-VI, July 8). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
11. *Efekty`vnist` sy`stemy` nadannya subsy`dij naseleennyu: sluxannya Komitetu z py`tan` social`noyi polity`ky`, zajnyatosti ta pensijnogo zabezpechennya [Efficiency of the system of subsidies to the population: hearing of the Committee on Social Policy, Employment and Pensions]*. Retrieved from <http://rada.gov.ua/news/Novyny/158535.html> [in Ukrainian].
12. State Treasury of Ukraine. *Pokazny`ky` zvitnosti pro vy`konannya byudzhetiv Ukrajiny` [Indicators of reporting on the implementation of the budgets of Ukraine]*. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index> [in Ukrainian].

УДК: 330.34 (477)

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕАТИВНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

кандидат економічних наук, Свидрук І. І.

Львівський торговельно-економічний університет, Україна, м. Львів

*Досліджено різні аспекти державного регулювання креативного розвитку національної економіки, проаналізовано процеси економіко-політичних взаємодій на різних рівнях державного управління щодо координації та розвитку науково-технічного потенціалу для розробки та впровадження креативних проектів. Для з'ясування реального стану регуляторної політики та її потенційних можливостей для покращення креативного розвитку проаналізовано рейтингові позиції вітчизняної економіки за рейтингами прозорості регуляторної політики *Global Indicators of Regulatory Governance*, урегульованості ведення бізнесу *FDI Regulatory Restrictiveness Index*, легкості ведення бізнесу *Doing Business*, Всесвітньому рейтингу конкурентоспроможності *Global Competitiveness Index*. Надано узгоджені з принципами ОЕСР рекомендації щодо інституційного врегулювання питань посилення креативізації економіки.*

Ключові слова: регуляторна політика, креативізація економіки, глобалізація, міждержавна підприємницька взаємодія, наукоємне виробництво.

I. Svidruk, PhD in Economic, Institutional aspects of regulation of creative development of the national economy / Lviv Trade and Economic University, Ukraine, Lviv.

Different aspects of state regulation of the creative development of the national economy are investigated, processes of economic and political interactions at different levels of public administration concerning the coordination and development of scientific and technical potential for the

development and implementation of creative projects are analyzed. In order to find out the real state of regulatory policy and its potential for improving the creative development, the rating of the domestic economy has been analyzed according to the transparency indicators of the regulatory policy, the Global Indicators of Regulatory Governance, the business regulation of the FDI Regulatory Restrictiveness Index, the ease of Doing Business, the Global Competitiveness Index Global Competitiveness Index. The recommendations on the institutional settlement of issues of strengthening the creation of the economy have been agreed upon with OECD principles.

Key words: regulatory policy, creation of the economy, globalization, intergovernmental entrepreneurial interaction, science-intensive production.

Вступ. Глобалізаційні тенденції входження вітчизняної економічної системи у світовий постіндустріалізаційний простір висувають низку специфічних конкурентних передумов інституційного, політичного та соціально-економічного характеру для ефективного розвитку економічних процесів. Передусім це стосується аспектів лібералізації бізнесу, активізації міждержавної підприємницької взаємодії, залучення громадян “граничних” вікових груп у процеси суспільного відтворення, прискорення розвитку цифрових технологій, створення креативних ринків товарів і послуг. Окремі аспекти інституційного забезпечення креативного розвитку економічних систем на етапі постіндустріалізаційних трансформацій розглядалися багатьма сучасними дослідниками. Зокрема, дотичними до теми нашого дослідження є роботи Я. Жаліла [1], А. Жемби [2], Є. Нагорного, Л. Сагера, Л. Сигиди [3], О. Шнипко [4], присвячені різним аспектам підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Водночас, наукові доробки науковців здебільшого висвітлюють лише окремі вузькоспеціалізовані аспекти обраної нами проблематики, а питання

системного вивчення інституційного регулювання креативізації економіки до сьогодні залишаються відкритими.

Мета та завдання. Метою дослідження є аналіз інституційних можливостей посилення позицій вітчизняної економіки у світових рейтингах.

Виклад основного матеріалу. Вплив державного інвестування на успішність креативного розвитку національного економічного простору значною мірою залежить від злагодженості економіко-політичних взаємодій на різних рівнях державного управління щодо координації та розвитку науково-технічного потенціалу для розробки та впровадження креативних інвестиційних проєктів. Недостатність розробленості державних програм інвестування не лише викликає обмеженість державних ресурсів та знижує довіру суспільства, але й є суттєвою перешкодою майбутнім можливостям економічного зростання країни. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), економічний простір країн ЄС в сфері державного інвестування креативних виробництв характеризуються такими тенденціями: державні інвестиції складають 15% загальної суми інвестицій у наукоємне і високоточне виробництво і розробки і 2,7% ВВП країн; 50% державних інвестицій спрямовуються на освітні програми і підтримку креативного бізнесу.

Згідно рейтингу Global Indicators of Regulatory Governance Світового банку [5], який щорічно опрацьовує інформацію 185 країн світу щодо прозорості, громадянської участі та підзвітності їх урядів, регуляторна політика України в цілому є співвідносною з інституційним супроводом соціально-економічних процесів у таких країнах, як Німеччина та Польща. Запровадження електронних інформаційних сервісів дозволило відкрити для загального користування понад 300 державних реєстрів, завдяки активній дерегуляції перелік дозвільних документів для

відкриття господарської діяльності скорочено на 40%.

Водночас, надто низьким залишається рейтинг України в FDI Regulatory Restrictiveness Index – дослідженні, яке проводиться ОЕСР для визначення законодавчо визначених обмежень прямого іноземного інвестування у 68 країнах світу [6]. Показники зарегульованості ведення господарської діяльності і звітності в Україні майже вдвічі перевищують відповідні показники у високорозвинених країнах (загальна оцінка України 0,124 проти середньої 0,067 країн-членів ЄС за результатами 2017 р.). Можливість ефективного креативного розвитку національної економіки потребує термінового виправлення означеної ситуації, орієнтації інституційного регулювання бізнес-середовища на загальні принципи ОЕСР, у тому числі важливим елементом такого впливу є упровадження політики державного інвестування науково-технічних проектів. Управління державними інвестиціями ускладнюється необхідністю спільної відповідальності держави і бізнес-структур за умов безперервно зростаючої кількості учасників ринку та доволі неузгоджених процесів взаємодії на різних рівнях влади України.

Необхідність запровадження ефективних програм державного інвестування креативного бізнесу в Україні особливо актуалізується за умов складного фінансово-економічного стану національної економіки, адже може стати важливим інструментом розвитку колективного креативного потенціалу країни, посилюючи ефективну віддачу від державних інвестицій. З метою скорішої інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір важливо, щоб розробка цих програм спиралась на загальноєвропейські принципи ефективного використання ресурсів:

1. Координація державного інвестування креативного розвитку із чинною політикою управління розвитком економічних процесів в державі.
2. Зміцнення потенціалу ефективної віддачі для державних

інвестицій на основі врахування наявних тенденцій на всіх рівнях державного управління.

3. Забезпечення належних рамкових умов державних інвестицій на всіх рівнях державного управління.

Використання принципів ОЕСР при побудові національної програми державного інвестування креативного розвитку суб'єктів вітчизняної економічної системи має диференціювати взаємовідносини урядових інституцій як у вертикальному форматі, між рівнями державного управління, так і у горизонтальному, охоплюючи всі регіони та сектори економіки. Така диференціація дозволить системно координувати механізми, розроблені для управління цими взаємодіями і сприятиме, таким чином, значному технологічному прориву вітчизняної економіки.

Темпи інституційної лібералізації вітчизняної економіки все ще не дозволяють їй посісти належні позиції у Рейтингу легкості ведення бізнесу за версією Doing Business. Цей щорічний звіт Світового банку здійснює системний аналіз інституційних умов, що покращують або обмежують ділову активність в 190 країнах світу, надаючи кількісні показники щодо правил ведення бізнесу, захисту прав власності, податкового регулювання, процедур вирішення господарських спорів, зовнішньоекономічних відносин, стану проведення реформ у регуляторній сфері. Рейтинг Doing Business-2018: Reforming to Create Jobs спрямовував дослідження під кутом зору саме розвитку креативних економік. Україна у ньому посіла 76-е місце, посиливши власні позиції за останній рік на 4 пункти (рис. 1).

Позитивні зрушення різної ваги спостерігалися лише за чотирма компонентами з десятиох досліджуваних. Зокрема, суттєво покращилися умови отримання дозволів на будівництво та умов оподаткування. Слід відзначити, що погіршення показників за абсолютною більшістю параметрів було несуттєвим. Натомість посиленої уваги вимагають

Рис. 1. Рейтингові позиції України щодо інституційного регулювання ведення бізнесу в 2017-2018 рр. за оцінками Світового банку [7]

позиції, за якими наша держава отримала найгірші оцінки, тобто які опинились поза увагою загальнодержавного реформування умов ведення бізнесу. Порівняння рейтингових оцінок України з іншими країнами, які мали подібні вихідні умови ведення бізнесу, за окремими показниками дозволяє якісніше виявити конкурентні переваги і слабкі місця у сферах інституційного регулювання вітчизняного економічного простору, які потребують термінового втручання і виправлення (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтингові позиції України та деяких інших країн за окремими позиціями щодо легкості ведення бізнесу у 2018 р. [7]

Показники	Грузія	Польща	Казахстан	Білорусь	Україна
Індекс ведення бізнесу	9	27	36	38	76
1. Реєстрація підприємств	4	120	41	30	52
2. Отримання дозволу на будівництво	29	41	52	22	35
3. Підключення до систем енергопостачання	30	54	70	25	128
4. Реєстрація прав власності	4	38	17	5	64
5. Отримання кредитів	12	29	77	90	29
6. Захист міноритарних інвесторів	2	51	1	40	81
7. Оподаткування	22	51	50	96	43
8. Міжнародна торгівля	62	1	123	30	119
9. Забезпечення виконання контрактів (позиція)	7	55	6	24	82

10. Вирішення питань неплатоспроможності	57	22	39	68	149
--	----	----	----	----	-----

Низький рейтинг України спостерігається за показником легкості провадження міжнародної торгівлі (119 місце), тоді як сусідня Польща зуміла підняти свої рейтингові позиції до першого місця. Такій ситуації сприяє ряд де стимулюючих чинників, зокрема надмірні витрати часу і фінансових ресурсів під час здійснення організацією експортно/імпортних операцій, зумовлені великою бюрократизацією вимог чинного законодавства до оформлення документації, проходження митного контролю тощо. Відтак, на інституційному рівні слід переглянути існуючі правила та розробити програму системного оновлення законодавства у сфері міжнародних економічних відносин. Така пропозиція зумовлюється передусім необхідністю скорішого інтегрування вітчизняної економіки у світовий простір, посилення творчої і виробничо-наукової взаємодії суб'єктів діяльності на міждержавному рівні.

Про високу складність ведення бізнесу в Україні свідчить і 81-е місце у Всесвітньому рейтингу конкурентоспроможності 2017-2018. Індекс включає комплексне дослідження понад 100 різних параметрів, згрупованих за субіндексами "Основні вимоги", "Підсилювачі продуктивності" та "Інновації та фактори вдосконалення" щодо 12 сфер впливу на конкурентну позицію держави у світовому економічному просторі. Аналіз проводиться за показниками інституційного та інфраструктурного супроводу соціально-економічного життя, оцінкою макроекономічного середовища, системи охорони здоров'я, освітніх процесів, розвитку ринків, технологічної готовності бізнесу та креативно-інноваційного потенціалу (табл. 2).

На жаль, результати досліджень засвідчують погіршення конкурентних позицій України у 2017-2018 рр. за показниками

Таблиця 2

Динаміка рейтингових позицій України за основними показниками конкурентоспроможності [8]

Показники	2015-2016	2016-2017	2017-2018		Візуалізація рейтингового тренду
	місце в рейтингу		значення індексу*		
Загальний індекс глобальної конкурентоспроможності	79	85	81	4,1	
Інституційний розвиток	130	129	118	3,2	
Інфраструктурний супровід	69	75	78	3,9	
Макроекономічний стан	134	128	121	3,5	
Охорона здоров'я	45	54	53	6,0	
Освіта і професійна підготовка	34	33	35	5,1	
Ефективність товарного ринку	106	108	101	4,0	
Ефективність ринку праці	56	73	86	4,0	
Розвиток фінансового ринку	121	130	120	3,1	
Технологічна готовність	86	85	81	3,8	
Розмір креативного ринку	45	47	47	4,5	
Інновації та фактори вдосконалення	72	73	77	3,5	
Відповідність бізнесу сучасним вимогам	91	98	90	3,7	
Креативна активність	54	52	61	3,4	

* Примітка: індекс оцінювали за шкалою від 0 до 7, більше значення якого є кращим

ефективності ринку праці (на 13 пунктів), креативно-інноваційної (на 9 пунктів) та інфраструктурної (на 3 пункти) складових і показниками вищої та професійної освіти (на 2 пункти).

Отже, необхідність консенсусу між регуляторними органами та суб'єктами економічної діяльності у сфері дерегуляції бізнесу зумовлює пріоритетність пошуку дієвих інструментів якісного оновлення регуляторних норм. У цьому зв'язку відзначимо, що Україна є

підписантом Декларації Організації економічного співробітництва та розвитку “Щодо міжнародних інвестицій та багатонаціональних компаній” [9] та, відповідно, членом Інвестиційного комітету ОЕСР, що вимагає законодавчого запровадження міжнародних стандартів інвестування та розробки інституційних механізмів сприяння залученню прямих іноземних інвестицій. Усунення існуючих на сьогодні обмежень іноземного інвестування поліпшить конкурентність вітчизняних ринків та сприятиме зростанню креативно-інноваційної активності бізнесу і підвищенню його соціальної відповідальності відповідно до принципів міжнародного економічного співтовариства.

Важливим чинником поживлення креативно-інноваційної активності вітчизняної економіки ми вважаємо удосконалення інфраструктурного супроводу бізнесу, які дозволять залучити додаткові інвестиційні потоки для розвитку підприємств різних галузей. За рівнем розвитку інфраструктури у 2017 р. Україна займала 78 позицію зі 138 у Всесвітньому рейтингу конкурентоспроможності [8]. Така ситуація потребує негайного усунення існуючих на сьогодні перешкод для інфраструктурного розвитку. Відтак розробка відповідних законодавчих ініціатив, у першу чергу, має стосуватися інструментів гарантування іноземного інвестування – макроекономічної стабілізації, дерегулятивної політики стосовно зовнішньоекономічних проєктів, розбудови внутрішнього ринку тощо.

Структурні соціально-економічні перетворення, започатковані в Україні, потребують усвідомлення необхідності на найвищому рівні управління певної трансформації взаємостосунків з міжнародними фінансовими організаціями. Пріоритетом при укладанні міждержавних угод про залучення портфельних іноземних інвестицій мають стати проєкти створення спільних наукоємних і креативних виробництв, розробки новітніх технологій і розвитку високотехнологічних галузей.

Розвиток вітчизняного економічного простору вимагає першочергового оновлення саме у цих напрямках, адже узгодження інноваційної інфраструктури України із світовими стандартами може стати першим кроком на шляху до європейського технологічного простору.

Розвиток креативної інфраструктури потребує інституційного врегулювання питань співпраці вітчизняних наукових і високотехнологічних виробництв з зарубіжними профільними організаціями для організації спільних досліджень у фундаментальних і прикладних галузях. Держава має активно сприяти спільним міжнародним проектам, ініціювати наукову кооперацію у сфері високих технологій. Упровадження інституційних ініціатив, скерованих на стабілізацію макроекономічного середовища вітчизняного бізнесу дозволить значно підсилити її рейтингові позиції і, відповідно, збільшити інвестиційні потоки. Загалом слід відмітити, що інвестиційна привабливість України в останні два роки, незважаючи на негативний вплив такого суттєвого чинника, як гібридна агресія РФ проти нашої держави, значно посилилась. За висновками аналітиків Світового банку, зростання країни на 1 пункт у цьому рейтингу зумовлює її додаткове зовнішнє інвестування в розмірі 350-500 млн. дол. США. У 2016-2017 рр. на українському ринку, який показав зростання на 3 пункти, значно активізували власну діяльність США, Німеччина, Польща, Республіка Корея, Туреччина, збільшивши фінансові потоки в середньому на 15-20% [8].

Висновки. Таким чином, ефективний креативний розвиток національної економічної системи потребує орієнтації інституційного регулювання бізнес-середовища на загальні принципи і рекомендації ОЕСР, з урахуванням вітчизняних реалій інституційної структури та ступеня децентралізації. Побудова національної програми державного інвестування креативного розвитку суб'єктів вітчизняної економіки

дозволить системно підійти до питання інституційного забезпечення технологічного прориву. Слід розробити програму системного оновлення законодавства у сфері міжнародних економічних відносин, зокрема інструментів гарантування іноземного інвестування, макроекономічної стабілізації, дерегулятивної політики стосовно зовнішньоекономічних проектів, розбудови внутрішнього ринку. Зростання креативної активності бізнесу потребує також активізації інституційної діяльності у сфері організації науково-дослідницьких центрів, запровадження на вищому рівні управління держави цільового інвестування розвитку академічної науки і науково-дослідницької активності креативних організацій, спрямованих на успішне функціонування високотехнологічних виробництв.

Література:

1. Жаліло Я. *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія* / Я. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
2. Жемба А. Й. *Світові тенденції впливу інноваційних факторів на економічний розвиток країн в умовах глобалізації* / А. Й. Жемба // *Наукові записки. Сер. Економіка*. – 2013. – Вип. 21. – С. 17.
3. Нагорний Є. І. *Порівняльний аналіз показників інноваційної активності України та інших країн світу* / Є. І. Нагорний, Л. Ю. Сагер, Л. О. Сигида // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – 2017. – № 27 (2). – С. 23-27.
4. Шнипко О. С. *Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації* / О. С. Шнипко. – Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. – 456 с.
5. *The World Bank. Global Indicators of Regulatory Governance [Electronic resource]*. – Mode of access: <https://rulemaking.worldbank.org/>
6. *OECD. FDI Regulatory Restrictiveness Index [Electronic resource]*. –

Mode of access: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=FDIINDEX#>

7. The World Bank. *Doing Business-2018: Reforming to Create Jobs* [Electronic resource]. – Mode of access:

<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2018>.

8. World Economic Forum. *Global Competitiveness Index* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/>

[TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf](http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf).

9. OECD. *Declaration on International Investment and Multinational Enterprises* [Electronic resource]. – Mode of access:

<http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/oecddeclarationanddecisions.htm>.

References:

1. Zhalilo Ya. *Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy: monohrafiia* / Ya. Zhalilo. – K.: NISD, 2009. – 336 s.

2. Zhemba A. Y. *Svitovi tendentsii vplyvu innovatsiinykh faktoriv na ekonomichni rozvytok krain v umovakh hlobalizatsii* / A. Y. Zhemba // *Naukovi zapysky. Ser. Ekonomika*. – 2013. – Vyp. 21. – S. 17.

3. Nahornyi Ye. I. *Porivnialnyi analiz pokaznykiv innovatsiinoi aktyvnosti Ukrainy ta inshykh krain svitu* / Ye. I. Nahornyi, L. Yu. Saher, L. O. Syhyda // *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. – 2017. – # 27 (2). – S. 23-27.

4. Shnytko O. S. *Konkurentospromozhnist Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* / O. S. Shnytko. – Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy, 2009. – 456 c. 5. The World Bank. *Global Indicators of Regulatory Governance* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://rulemaking.worldbank.org/>

6. OECD. *FDI Regulatory Restrictiveness Index* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=FDIINDEX#>

7. The World Bank. *Doing Business-2018: Reforming to Create Jobs* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2018>.

8. World Economic Forum. *Global Competitiveness Index* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/>

[TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf](http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf).

9. OECD. *Declaration on International Investment and Multinational Enterprises* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/oecddeclarationanddecisions.htm>.

УДК 338.45:69:331.107

**КОНЦЕПТУАЛЬНО-ОНТОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ДЕФІНІЦІЇ
«БУДІВЕЛЬНИЙ КЛАСТЕР» В КОНТЕКСТІ МЕХАНІЗМУ УТВОРЕННЯ
ТА ФОРМАТУ ПЛАНУВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-
ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА**

кандидат технічних наук, Чуприна Ю. А.

Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна,
Київ

В статті розглядається концептуально-онтологічний базис терміну «будівельний кластер» в контексті створення та забезпечення реалізації державно-приватного партнерства. Проаналізовано переваги такої форми ДПП як концесія для економіки держави та фактори реалізації будівельних проектів, які пов'язані з певними складнощами. Виділено основні позиції модернізації механізмів ДПП з урахуванням концесії. Охарактеризовано нову організаційну

структуру «будівельний кластер», яка позиціонується як інтегроване об'єднання проектного типу, існування якого визначається життєвим циклом інвестиційного-будівельного проекту.

Ключові слова: будівельний кластер, державно-приватне партнерство, концесія, організаційна система, стратегії економічного розвитку.

кандидат технических наук, Чуприна Ю. А. Концептуально-онтологический базис дефиниции «строительный кластер» в контексте механизма образования и формата планирования функционирования государственно-частного партнерства / Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Украина, Киев.

В статье рассматривается концептуально-онтологический базис термина «строительный кластер» в контексте создания и обеспечения реализации государственно-частного партнерства. Проанализированы преимущества такой формы ГЧП как концессия для экономики государства и факторы реализации строительных проектов, связанных с определенными сложностями. Выделены основные позиции модернизации механизмов ГЧП с учетом концессии. Охарактеризованы новую организационную структуру «строительный кластер», которая позиционируется как интегрированное объединение проектного типа, существование которого определяется жизненным циклом инвестиционного строительного проекта.

Ключевые слова: строительный кластер, государственно-частное партнерство, концессия, организационная система, стратегии экономического развития.

PhD in Technical Sciences, Chupryna Iu.A. Conceptually-ontological basis of the definition of "construction cluster" in the context of the

mechanism of formation and format of planning for the functioning of public-private partnership / Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine, Kyiv.

The article deals with the conceptual and ontological basis of the term "building cluster" in the context of creating and ensuring the implementation of public-private partnership. The advantages of this form of PPP as a concession for the state economy and factors of realization of construction projects, which are connected with certain difficulties, are analyzed. The main points of modernization of PPP mechanisms are taken into account taking into account the concession. The new organizational structure "building cluster" is described, which is positioned as an integrated association of project type, the existence of which is determined by the life cycle of investment-construction project.

Key words: construction cluster, public-private partnership, concession, organizational system, economic development strategies.

Вступ. В останнє десятиліття спостерігається тенденція до збільшення державної підтримки, так званого, державно-приватного партнерства (ДПП). Під ДПП розуміють таку систему відносин між приватними і державними партнерами, при впровадженні яких ці партнери розподіляють відповідні ризики, прибутки, відповідальності конкретних спільних проектів, що передбачає взаємовигідне співробітництво на, як правило, довготривалій основі. Повернення до реалізації програм ДПП дозволяє будувати раціональні стратегії економічного розвитку крупних галузей економіки. В застосуванні до сфери будівництва, впровадження ДПП дозволяє покращувати насамперед інфраструктурне забезпечення, зокрема, дорожнє та транспортне. Це пов'язане з тим, що інфраструктурні проекти характеризуються доволі тривалою окупністю.

Характерною особливістю реалізації ДПП великих будівельних проектів в Україні є застосування механізму концесії. Для сфери будівництва це порівняно новий метод, що дозволяє при успішному впровадженні вирішити широке коло фінансових проблем та технічних завдань, а також підвищити ефективність управління масштабними будівельними проектами.

Актуальність дослідження, спрямованого на вивчення можливостей ефективного утворення та формату функціонування ДПП в будівельній сфері пов'язана з можливістю усунення недобросовісної практики неефективного та неконтрольованого освоєння коштів державного та місцевих бюджетів на проекти будівництва. Можливістю застосування механізмів ДПП є освоєння новітніх технологій для управління будівельними проектами, а також створення серйозного фінансового підґрунтя, що поширюється на виконання обов'язків та зобов'язань концесіонера за результати будівельного проекту як одразу після його закінчення, так і через тривалий період часу, що унеможлиблює зловживання в цій сфері.

Огляд моделей інституційної підтримки державно-приватного партнерства, а також рекомендації щодо реалізації проектів державно-приватного партнерства в Україні описано в роботах [1, 2]. Про перспективний розвиток та можливості втілення системи державно-приватного партнерства в українських умовах описано в роботах [3, 4]. Про досвід впровадження державно-приватного партнерства в будівельній сфері за кордоном описано в роботі [5]. В роботах [6 – 9] розглянуто інвестиційна діяльність в розрізі впровадження механізмів державно-приватного партнерства. В роботі [10] описано переваги створення альянсів підприємств для втілення інновацій. Стратегічні альянси підприємств як засіб реалізації інновацій

На думку авторів, важливим є створення альянсів підприємств в будівельній сфері, для реалізації державно-приватного співробітництва і взагалі для посилення економічного ефекту від реалізації спільних проектів. Саме тому існує нагальна проблема створення нових механізмів реалізації ДПП в українських умовах.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз державно-приватного партнерства для успішної реалізації будівельно-інвестиційних проектів. Створення нової структури «будівельного кластеру», що є проектним об'єднанням задля реалізації будівельного проекту з максимальною ефективністю.

Концесійний механізм в будівельній сфері. Механізм концесії як форма ДПП використовується в багатьох державах успішно і вже тривалий період часу. Тобто є напрацьований досвід впровадження таких проектів, зокрема великих проектів будівельного спрямування з залученням інвестицій від приватних компаній, що дозволяє зменшити в дані проекти значної частки бюджетних вливань. Лідерами з реалізації ДПП в сфері будівництва є Китай, Бразилія, деякі країни Східної Європи.

Було проаналізовано переваги такої форми ДПП як концесія для економіки держави. Основними перевагами концесії є:

1. Значна економія коштів державного та регіональних бюджетів, а також ефективна система поділу основних ризиків між учасниками ДПП. Практично всі проекти, які базуються на концесії полягають в залученні бюджетних коштів на основних етапах будівництва. Кожна гривня бюджетних коштів передбачає залучення кілька гривень приватних. Кошти проекту, що не належать бюджету, як правило, фінансуються за рахунок кредитів банків (бл. 75%), а інша частина (25%) – це часто власні кошти концесіонера. Запропонована система дозволяє здійснювати ефективне управління будівельними проектами, формувати та регулювати раціональну фінансову політику, оскільки кошти, які вклав

концесіонер не відшкодовуються у випадку розірвання угоди. Також система ДПП дозволяє розподіляти ризики та сплановано підходити до строків окупності проектів. Фінансовий контроль реалізації проекту часто забезпечують не тільки підрозділи концесіонера та державні органи, але і банки.

2. Зменшення вартості будівництва та в результаті збільшення ефективності від експлуатації. Цей ефект досягається передусім за рахунок необхідності застосування сучасних технологій управління при реалізації проектів ДПП. За оцінками експертів, проекти, які створюються як ДПП або на основі концесійних угод дозволяють знизити вартість будівництва та експлуатації, порівнюючи результати з проектами, які фінансуються тільки за рахунок державного бюджету. Ефект, який спостерігається в цьому випадку зрозумілий: чим нижчі витрати на будівництво та експлуатацію, тим вищі прибутки концесіонера. За оцінками американських економістів, використання концесій дозволяє в цілому знизити на 20-30% витрати на експлуатацію, що є беззаперечною перевагою такої системи партнерства, оскільки зекономлені кошти можуть бути перерозподілені на інші потреби проекту, зокрема: впровадити певні інновації, підвищити якість будівництва тощо.

3. Підвищення якості будівництва. Однією з найважливіших в угоді ДПП для практично всіх будівельних проектів є дотримання відповідної якості будівництва. Цю позицію контролює як концесіонер, так і концедент (держава). Якщо об'єкт будівництва не користуватиметься попитом, то концесіонер не отримає необхідні кошти, а крім того, концедент зможе вимагати покращення характеристик об'єкту, або ж власне об'єкт будівництва потребуватиме ремонту та додаткових фінансових вливань для забезпечення вхідних умов якості.

Виділять такі типи концесійних угод:

1. BOT (Build - Operate - Transfer) – концесіонер займається будівництвом та експлуатацією протягом деякого визначеного наперед терміну, а далі об'єкт повертається у власність держави.

2. BTO (Build - Transfer - Operate) – після побудови об'єкта концесіонером, об'єкт переходить у власність держави, а концесіонер продовжує здійснювати його експлуатацію.

3. BOOT (Build - Own - Operate - Transfer) – концесіонер володіє об'єктом та експлуатує його протягом встановленого періоду, а потім об'єкт переходить у власність держави.

4. BOO (Build - Own - Operate) – концесіонер виконує будівництво об'єкта та здійснює управління та експлуатацію ним на необмежений строк.

5. BBO (Buy - Build - Operate) – в цьому випадку, після будівництва, держава продає об'єкт концесіонеру на певних умовах.

Важливою задачею є переосмислення завдань концесії та спроба знайти українську форму реалізації будівельних проектів на основі ДПП.

Особливості створення та планування функціонування будівельного кластеру. Економічні умови в Україні нагально потребують модернізації механізмів ДПП, що базуються на концесії. Для цього проаналізуємо фактори реалізації будівельних проектів, що пов'язані зі складнощами:

1. Експлуатація об'єктів інфраструктури ускладнюється передусім недостатньою кількістю бюджетних коштів. В свою чергу основні фонди галузі будівництва перебувають у приватних компаніях, крім того більшість з них також має нестачу коштів для відновлення основних фондів.

2. Банки та кредитні установи не зацікавлені в значному вливанні коштів у будівельні проекти, так як планують мати швидку окупність, що в реалізації будівельних об'єктів буває не часто. Тому більшість з них

зацікавлені у більш суттєвому впливанні з боку держави для забезпечення гарантій завершення будівництва і отримання з проекту необхідного фінансового ефекту.

3. Потенційні виконавці будівельних проектів недостатньо вмотивовані.

На основі викладених факторів можна сформувати такі основні позиції модернізації механізмів ДПП з урахуванням концесії:

1. Зменшення державної частини фінансування будівельного проекту, що забезпечує направленість концедентів на відповідальне управління інвестиційними коштами, що є необхідною умовою налаштування партнерів ДПП на додержанні термінів будівництва, ефективному витрачанні бюджету проекту та витримування необхідних вимог щодо якості об'єкту будівництва.

2. Збільшення ваги змішаного фінансування будівельного проекту, тобто максимальне врахування частки коштів приватних інвесторів в агрегованому бюджеті.

3. Збільшення ваги витрат на реконструкцію діючих об'єктів, якщо це доцільно, і як наслідок, зменшення витрат на нове будівництво.

4. Удосконалення технологічної, а також технічної складової капіталовкладень.

5. Для проведення фінансування об'єктів обов'язкове проведення тендерів, у випадку, якщо до агрегованого бюджету включені державні кошти.

6. Необхідність оцінки інвестора з точки зору його надійності та фінансової стійкості, а також оцінка виконавців проекту для унеможливлення виникнення негативних явищ в процесі реалізації будівельного проекту.

7. Проведення обов'язкового моніторингу держави за процесом реалізації проекту.

8. Обрання форми відносин між партнерами за схемою (Build - Own - Operate - Transfer).

9. Створення нової структури «Будівельного кластеру» (БК), нового учасника в системі будівельних інвестицій. Для організації ДПП для інвестування деякого будівельного проекту або інвестиційної будівельної програми держава має такі функції:

- організовує та спів фінансує будівельний проект;
- виступає концедентом;
- отримує роялті платежі, а також паушальні платежі від інших концесіонерів;
- контролює та моніторить хід виконання проекту;
- є розпорядником ресурсів проекту будівництва.

На рис. 1. зображено принципи реалізації проекту будівництва на основі ДПП, що є основою створення нової структури – БК.

Організаційно БК втілює нові засади ДПП. Передумовами створення такої нової структури в системі будівельного інвестування є такі:

1. Значне зростання обсягів будівництва. В першу чергу це стосується комерційного та житлового будівництва. Відбувається інтенсифікація обсягів за рахунок, як правило, кредитування та інших механізмів поєднання будівництва з інвестиційними та фінансовими установами як учасниками діяльності. Через зростання обсягів будівництва виникає потреба у покращенні системи взаємозв'язків між учасниками інвестиційно-будівельного процесу, формування команди виконавців проекту будівництва для врахування інтересів як інвесторів, так і держави. Для цього можуть бути залучені спеціальні організації, або ж ця функція виконується організацією-інвестором.

2. Необхідність динамічної протидії зовнішнім та внутрішнім ризикам будівельного проекту, а також узгодження проектних рішень,

коригування інвестиційного задуму та управління змінами в процесі виконання будівельного проекту.

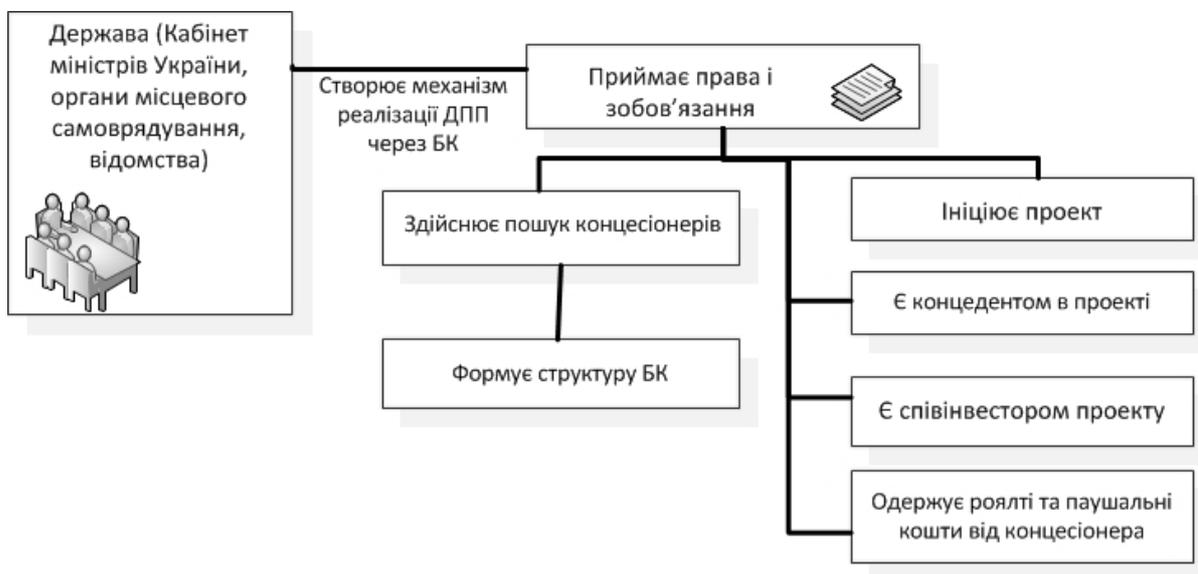

Рис. 1. Принципи реалізації проекту будівництва на основі ДПП, що є основою створення нової структури – БК

3. Необхідність застосування нових підходів управління інвестиційними проектами, вдосконалення організаційних структур інвесторів та інших партнерів ДПП з урахуванням операційної системи проекту будівництва.

Структура БК створюється для успішної реалізації будівельно-інвестиційного проекту. За особливостю діяльності та принципами створення БК є за структурою своєрідною спеціальною будівельною організацією і інвестиційною компанією, що вступає в концесію.

Загалом структура БК є синтетичною структурою, що акумулює сучасні тренди в трансінформації виробничих та організаційних структур та інвестиційної діяльності та поєднує в собі ряд характеристик таких організацій:

1. Девелоперська компанія, яка реалізує будівельний проект.
2. Інвестиційна компанія.
3. Фінансова компанія.

4. Проектна компанія, яка поєднує стратегічні корпоративні напрями розвитку і працює згідно з регламентом стратегічних господарських відділів.

БК за змістом ДПП має ознаки концесії виду ВООТ, що визначається згідно ст. 81 Цивільного кодексу України: «Володіння і користування збудованим об'єктом на праві приватної власності здійснюється концесіонером протягом певного терміну, після закінчення якого об'єкт переходить у власність держави (концедента)».

За архітектонічно-структурними характеристиками БК є багатоешелонуву ієрархічну лінійно-субфункціональну структуру з деякими складовими проектно-орієнтованих, віртуальних та штабних корпорацій. По суті, БК є інтегрованим об'єднанням проектного типу, існування та функціонування яких здійснюється в термін, що визначається життєвим циклом інвестиційного будівельного проекту.

Висновки і перспективи впровадження. Розглянуто концептуально-онтологічний базис терміну «будівельний кластер» в контексті створення та забезпечення реалізації державно-приватного партнерства. Описані переваги концесії для української економіки в частині реалізації інвестиційно-будівельних проектів. Наголошено на потребі модернізації механізмів ДПП для забезпечення високої ефективності управління будівельними проектами.

Охарактеризовано нову структуру «будівельного кластеру», яка є інтегрованим об'єднанням проектного типу, існування якого визначається життєвим циклом інвестиційно-будівельного проекту.

Література:

1. *Авксєнтьєв М. Ю. Моделі інституційної підтримки державно-приватного партнерства в світі та в Україні / М. Ю. Авксєнтьєв //*

Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – Вип. № 3 (106). / наук. ред. І. Г. Манцуров. – К.: НДЕІ 2010. – С. 49-54.

2. Авксентьев М. Ю. Рекомендації щодо реалізації проектів ДПП в Україні / М. Ю. Авксентьев // Економічний простір: збірник наукових праць. – 2010. – №33. – С.5-14.

3. Дутко Н. Державно-приватне партнерство :можливості та перспективи для розвитку / Н. Дутко // Управління сучасним містом. - 2008. - № 1-4/1-12. - С. 33-43.

4. Инвестиционно–строительный комплекс в рыночных условиях: [Учеб.пособие] / В. В. Бузырев, О. Г. Иванченко, Д. А. Ващук, И. В. Федосеев; Под ред. В. В. Бузырева. – СПб.: СПбГИЭА, 2008 – 125 с.

5. Иванишкина Ю. А. Опыт зарубежных стран по использованию государственно-частного партнерства в сфере инвестиционно-строительного комплекса / Ю. А. Иванишкина // Коммунальное хозяйство городов: научно - технический сборник. - К.: Техніка, 2010.- № 92. - С. 317-323.

6. Лихачев В. Практический анализ современных механизмов государственно-частного партнерства в зарубежных странах, или Как реализовать ГЧП в России / В. Лихачев, М. Азанов // Государственно-частное партнерство в зарубежных странах, или как реализовать ГЧП в России / Совет Федерации Федерального Собрания Российской Федерации. – ООО «Издательство журнала «Финансы, экономика, безопасность», 2009.– С. 7–48.

7. Нейкова І. С. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку / І. С. Нейкова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2010. - № 1(48). - С. 152-160.

8. Олексюк О. І. Глобальна метрика інноваційно-інвестиційного розвитку / О. І. Олексюк // *Інновації та розвиток*. – 2009. – № 4. – С. 11-17.
9. Павлюк К. В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави / К. В. Павлюк, С. М. Павлюк // *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. – 2010. – Вип. 17.- С.40-46.
10. Махова Г. В. Стратегічні альянси підприємств як засіб реалізації інновацій / Г. В. Махова, М. І. Дяченко // *Вісник Хмельницького національного університету*. – Хмельницький, 2008. – № 3 (Т.2). – С.54-57.

References:

1. Avksjentijev M. Ju. *Modeli instytucijnoi pidtrymky derzhavno-pryvatnogho partnerstva v sviti ta v Ukrajinі* / M. Ju. Avksjentijev // *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukrajinі: zb. nauk. pracj.* – Vyp. № 3 (106). / nauk. red. I. Gh. Mancurov. – K.: NDEI 2010. – S. 49-54.
2. Avksjentijev M. Ju. *Rekomendaciji shhodo realizaciji proektiv DPP v Ukrajinі* /M. Ju. Avksjentijev // *Ekonomichnyj prostir: zbirnyk naukovykh pracj.* – 2010. – № 33. – S.5-14.
3. Dutko N. *Derzhavno-pryvatne partnerstvo :mozhlyvosti ta perspektyvy dlja rozvytku* / N. Dutko // *Upravlinnja suchasnym mistom.* - 2008. - № 1-4/1-12. - S. 33-43.
4. *Investitsionno–stroitelnyy kompleks v rynochnykh usloviyakh: [Ucheb.posobie]* / V. V. Buzyrev, O. G. Ivanchenko, D. A. Vashchuk, I. V. Fedoseev; Pod red V. V. Buzyreva. – SPb.: SPbGIEA, 2008 – 125 s.
5. Ivanishkina Yu. A. *Opyt zarubezhnykh stran po ispolzovaniiu gosudarstvenno-chastnogo partnerstva v sfere investitsionno-stroitel'nogo kompleksa* / Yu. A. Ivanishkina // *Kommunalnoe khozyaystvo gorodov: nauchno - tekhnicheskij sbornik.* - K.: Tekhnika, 2010.- № 92. - S. 317-323.

6. *Likhachev V. Prakticheskiy analiz sovremennykh mekhanizmov gosudarstvenno-chastnogo partnerstva v zarubezhnykh stranakh, ili Kak realizovat GChP v Rossii / V. Likhachev, M. Azanov // Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v zarubezhnykh stranakh, ili kak realizovat GChP v Rossii / Sovet Federatsii Federalnogo Sobraniya Rossiyskoy Federatsii. – OOO «Izdatelstvo zhurnala «Finansy, ekonomika, bezopasnost», 2009.– С. 7–48.*
7. *Nejkova I. S. Derzhavno-pryvatne partnerstvo jak skladov ainvestycij noghomekhanizm uinnovacijnogho rozvytku / I. S. Nejkova // Naukovyjvisnyk Nacionaljnogho universytetu DPS Ukrajiny (ekonomika, pravo). - 2010. - № 1(48). - S. 152-160.*
8. *Oleksjuk O. I. Ghlobaljna metryka innovacijno-investycijnogho rozvytku/ O. I. Oleksjuk // Innovaciji ta rozvytok. – 2009. – № 4. – S. 11-17.*
9. *Pavljuk K. V. Sutnistj i rolj derzhavno-pryvatnogho partnerstva v socialjno-ekonomichnomurozvytkuderzhavy / K. V. Pavljuk, S. M. Pavljuk // Naukovipraci KNTU. Ekonomichni nauky. – 2010. – Vyp. 17.- S.40-46.*
10. *Makhova Gh. V. Strateghichni alijansy pidpryjemstv jak zasib realizaciji innovacij / Gh. V. Makhova, M. I. Djachenko // Visnyk Khmeljnycjkogho nacionaljnogho universytetu. – Khmeljnycjkyj, 2008. – № 3 (Т.2). – S.54-57.*

УДК 351:853:353

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВІННИЧЧИНИ**

кандидат економічних наук, Рябенька М. О.

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна,
м. Вінниця

У статті визначені засади формуванні і реалізації механізмів державного регулювання у сфері охорони історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури. Визначено основні пріоритетні

напрями державної регіональної політики з організації фінансово-інвестиційного забезпечення у досліджуваний сфері. Сформульовано пропозиції та практичні рекомендації щодо визначення пріоритетних напрямів державного регулювання у сфері охорони історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури.

Ключові слова: механізми державного регулювання, історико-культурна спадщина, пам'ятки архітектури, охорона історико-культурної спадщини.

M. Rybenka, PhD of Economical Sciences, Mechanisms state regulation in the sphere of protection historical and cultural heritage and architectural monuments in the Vinnitsa region / Vinnytsia Institute of Trade and Economics Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine, Vinnytsia

The article defines the principles of the formation and implementation of mechanisms of state regulation in the field of protection of historical and cultural heritage and architectural monuments. The main priority directions of the state regional policy on organization of financial and investment support in the field of protection of historical and cultural heritage and architectural monuments are determined. Proposals and practical recommendations for the definition of priority directions of state regulation in the field of research are formulated.

Keywords: mechanisms of state regulation, historical and cultural heritage, monuments of architecture, protection of historical and cultural heritage

Постановка проблеми. У сучасних умовах успішний розвиток складних соціально-економічних адміністративно-територіальних систем країни, якими є регіони, їх перспективи у майбутньому великою мірою визначаються вирішенням одного із пріоритетних завдань органів

державної влади та органів місцевого самоврядування – охорони об'єктів історико-культурної спадщини.

Актуалізація питання охорони історико-культурного надбання є важливим чинником формування національної свідомості та історичної пам'яті народу, а також однією з умов реальної євроінтеграції України. Вінницька область володіє величезною і різноманітною історико-культурною спадщиною, яка потребує належного утримання та використання.

Метою наукового дослідження – встановити проблеми та перспективи державного регулювання охорони історико-культурного надбання Вінниччини. Обраної теми стосується низка робіт українських та зарубіжних вчених, зокрема таких як: Г. Андрес, М. Богуславський, О. Демиденко, О. Жукова, І. Мартиненко, Н. Михайлова, О. Принь, О. Присяжнюк, В. Романовський, О. Сергеев, І. Чернікова, О. Хлівнюк, Є. Ярошенко та ін.

Цікаве дослідження провела Н. Кармазіна, проаналізувавши у своїй науковій статті питання охорони історико-культурної спадщини України в дисертаційних дослідженнях останніх років [1]. Кандидатські дисертації, присвячені сучасному періоду, вирізняються предметом та метою дослідження, мають спільний об'єкт та хронологічні рамки – історико-культурну спадщину, пам'яткоохоронну справу часів незалежності.

З урахуванням мети роботи вчена розділила їх на «дослідження, у яких розкрито сучасний стан справ в пам'яткоохоронній сфері та подано рекомендації щодо вирішення проблем галузі, використання пам'яток історії та культури (Г. О. Андрес, О. О. Демиденко, О. В. Жукова, В. В. Корнієнко, О. Ю. Манаєв, О. С. Худолей), а також дослідження, де презентовано історію розвитку системи охорони культурної спадщини в різні історичні періоди в окремих регіонах України (С. В. Гаврилюк, О. А.

Денисенко, О. В. Принь, О. М. Присяжнюк, В. С. Романовський, І. В. Чернікова, О. В. Хлівнюк, Є. С. Ярошенко).

Треба виокремити дослідження, які розглядають охорону пам'яток в контексті розвитку історичного краєзнавства (Н. В. Беседіна, М. М. Ігнатенко, А. М. Каньоса, Н. В. Кармазіна, М. В. Поставника, Г. Я. Сеньківська, Н. Ф. Щербина). Окрему групу складають дисертації про життя та діяльність відомих українських пам'яткоохоронців М. Біляшівського, О. Левицького, О. Новицького, Ф. Ернста [1].

Науковці виокремлюють кілька основних принципів формування системи збереження пам'яток. Це: а) існування розвиненого законодавства; б) чітка, виважена організація; в) постійне фінансування; г) інформованість суспільства [2, с. 91]. Проте саме рівень інформованості суспільства стосовно проблеми охорони історико-культурного надбання і викликає у фахівців серйозні занепокоєння.

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» (ст. 13) об'єкт культурної спадщини отримує статус пам'ятки після внесення його до ДРНПУ, який є основним документом державного обліку. З нього починається здійснення комплексу пам'яткоохоронних заходів, що включають збереження, утримання, використання, реставрації пам'яток. ДРНПУ містить перелік ОКС, які офіційно беруться державою під охорону [3].

Пам'ятки у ДРНПУ поділяються на дві охоронні категорії: національного та місцевого значення. Для пам'яток національного значення сформульовано такі критерії: пам'ятки національного значення є особливою історичною або культурною цінністю і повинні відповідати критерію автентичності, а також принаймні одному з таких критеріїв; справили значний вплив на розвиток культури, архітектури, містобудування, мистецтва країни; безпосередньо пов'язані з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю видатних людей;

репрезентують шедевр творчого генія, стали етапними творами видатних містобудівників, архітекторів чи інших митців; були витворами зниклої цивілізації чи мистецького стилю.

Пам'ятками національного значення в межах Центрального історичного ареалу м. Вінниці є: 1. Миколаївська церква та дзвіниця (дер.) в Старому місті (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. №970). 2. Єзуїтський монастир: костьол, колегіум, келії (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. №970). 3. Домініканський монастир: костьол, келії, башта та мури (постанова РМ УРСР від 24.08.1963 р. №970). 4. Пам'ятник хірургу, анатому і педагогу М. Пирогову (постанова КМУ від 03.09. 2009 р. №928). 5. Центральний парк культури і відпочинку ім. Горького (постанова колегії Держкомприроди Української РСР від 27.07.1977 р.).

До переліку зон (територій), що мають планувальні обмеження, пов'язані з умовами охорони культурної спадщини входить: 1. Центральний історичний ареал у межах Центрального історичного ареалу. 2. Території пам'яток національного значення. 3. Території пам'яток археології; 4. зона охорони археологічного культурного шару. 5. Охоронні зони; 6. зони регулювання забудови.

Пам'ятки місцевого значення повинні відповідати таким критеріям: вплинули на розвиток культури, архітектури, містобудування, мистецтва певного населеного пункту чи регіону; пов'язані з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю видатних людей певного населеного пункту чи регіону; є творами відомих містобудівників, архітекторів або інших митців; є культурною спадщиною національної меншини чи регіональної етнічної групи.

У Вінницькій області знаходиться 28 пам'яток культурної спадщини національного значення та 12 – місцевого. Рішення про внесення або виключення ОКС із ДРПНУ приймають: Кабінет Міністрів України – стосовно пам'яток національного значення; Міністерство культури

України – стосовно пам'яток місцевого значення. Не підлягають державній реєстрації об'єкти, що є сучасними копіями існуючих пам'яток або спорудами (витворами), створеними за старовинними проектами чи науковими реконструкціями, в тому числі масові тиражовані копії. Виключаючи з реєстру пам'ятки, що були зруйновані через природні умови, або людську діяльність.

Скорочення кількості пам'яток історико-культурної спадщини призводить до потреби створення дієвої системи охорони ОКС, зокрема, належних умов їх збереження, що призводить до зменшення кількості пам'яток, оскільки вони руйнуються через дію атмосферних явищ і людський фактор. З цією метою виникає необхідність розробки концептуального підходу до формування комплексного механізму охорони історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури, на територіях яких розташовані видатні споруди, комплекси історичної забудови, а також етнографічні, культурні та археологічні об'єкти, що входять до регіональних скарбниць та є вагомю частиною національного культурного надбання.

З огляду на це збереження культурного середовища поступово стає визначальним чинником та одним із ключових напрямів державної політики. Головною метою політики у сфері охорони історико-культурної спадщини є створення умов не лише для організаційно-правового, а й фінансово-інвестиційного забезпечення в інтересах динамічного соціально-економічного, культурного та духовного розвитку регіонів.

Як зазначає С. Романюк, через інструменти і механізми державної регіональної політики забезпечується державне регулювання розвитку регіонів, яке передбачає цілеспрямований систематичний вплив держави, спрямований на забезпечення високих соціальних стандартів незалежно від місця проживання. Цей вплив полягає у створенні нормативно-правової бази, інституційного, інформаційного та кадрового

забезпечення з використанням програмно-цільових методів і відповідного фінансово-економічного інструментарію [4, с.53].

Більшість пам'яток історії та архітектури національного значення на сьогодні перебувають на балансі обласних чи міських рад, які з тих чи інших причин, незважаючи на досить жорсткі законодавчі норми щодо їх охорони та збереження, часто не знаходять ні державних коштів, ні реальних приватних інвесторів для їх підтримки. Тобто ця сфера фінансується за залишковим принципом.

У ст. 90 (п.5) Бюджетного кодексу України, де йдеться про витрати на культуру і мистецтво, що беруться до уваги при розрахунку міжбюджетних трансфертів, не передбачено витрати на охорону культурної спадщини, що спричиняє постійне недофінансування цієї галузі економіки [5]. Тому сьогодні органи державної влади та місцевого самоврядування потребують розробки відповідних методик та запровадження методологічних підходів із визначення міжбюджетних трансфертів щодо витрат на сферу охорони історико-культурної спадщини між державним і місцевим бюджетами.

Відповідно до збереження історико-культурної спадщини потребує значних капіталовкладень, для надходження яких необхідне здійснення відповідної фінансово-економічної політики. На підставі цього до основних пріоритетних напрямів державної регіональної політики з організації фінансово-інвестиційного забезпечення у сфері охорони історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури варто віднести [6]: забезпечення подальшого реформування прав власності на нерухомі пам'ятки відповідно до чинного законодавства та остаточне правове оформлення цих прав; розробку та реалізацію інвестиційних програм та проектів щодо реабілітації і реставрації ареалів історичних населених місць регіонів та окремих пам'яток; розробку першочергових фінансово-економічних заходів щодо збереження найбільш цінних пам'яток регіону

на основі поєднання можливостей бюджетів різних рівнів, внутрішнього фінансово-економічного потенціалу нерухомих пам'яток, приватних коштів власників та користувачів із забезпеченням схоронності, ремонту та реставрації нерухомих об'єктів.

Висновки. Отже, успішність державних заходів із підтримки охорони історико-культурної спадщини залежить від інструментарію для їх самостійного розвитку та можливості створювати новий власний образ, привабливість, конкурентоспроможність. Однак це можливе лише за умови самостійного формування місцевих бюджетів розвитку, використання потенціалу приватного спонсорства і меценатства та інших можливостей залучення інвестицій у процесі створення привабливості території.

Діяльність у сфері збереження культурної спадщини повинна ґрунтуватися на якісній комунікації між представниками різних професій. В сфері збереження культурної спадщини якісні зміни настануть тоді, коли всі учасники процесу будуть згуртовано співпрацювати. До збереження культурної спадщини необхідно залучати такі інституції, які будуть незалежні від державних фінансових джерел. На культурну політику повинні впливати науковці та громадські організації, і їхня думка повинна мати не просто дорадчий, а вирішальний голос у питання збереження культурної спадщини. Окрім того, ці незалежні науковці та громадські організації повинні мати визнання місцевої громади, для якої збереження культурної спадщини є пріоритетом.

Література:

- 1. Кармазина Н. В. Вопросы охраны историко-культурного наследия Украины в диссертационных исследованиях последних лет / Н. В. Кармазина // Ученые записки Тавр. нац. ун-та им. В. И. Вернадского.*

Сер. «Исторические науки». – 2010. – Т. 23 (62). – № 1: спецвып. «История Украины». – С. 88–99.

2. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України; упоряд. та наук. ред. С. І. Кот; відп. ред. В. О. Горбик [та ін.]. – К., 1998. – 400 с.

3. Закон України «Про охорону культурної спадщини». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

4. Регіональне управління: підручник / заг. ред. Ю. В. Кобасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К.: НАДУ, 2014. – 512 с.

5. Бюджетний кодекс України // Офіц. вісн. України. – 2001.- №29. – Ст.1291.

6. Попок А. Сучасні підходи до здійснення реформування державного управління: досвід зарубіжних країн / Андрій Попок // Вісник Національної академії державного управління. – 2012. – №2. – С. 13-20.

References:

1.Karmazyna N. V. Voprosy okhrany ystoryko-kuljturnogho nasledyja Ukrayny v dyssertacyonnykh yssledovanyjakh poslednykh let / N. V. Karmazyna // Uchenye zapysky Tavr. nac. un-ta ym. V. Y. Vernadskogho. Ser. «Ystorycheskye nauky». – 2010. – Т. 23 (62). – № 1 : specvyp. «Ystoryja Ukrayny». – S. 88–99.

Istoryko-kuljturna spadshhyna Ukrajinu: problemy doslidzhennja ta zberezhennja / Nac. akad. nauk Ukrajinu, In-t istoriji Ukrajinu; uporjad. ta nauk. red. S. I. Kot ; vidp. red. V. O. Ghorbyk [ta in.]. – K., 1998. – 400 s.

3. Zakon Ukrajinu «Pro okhoronu kuljturnoji spadshhyny». – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

4. Reghionaljne upravlinnja: pidruchnyk / zagh. red. Ju. V. Kobasjuka, V. M. Vakulenka, M. K. Orlatogho. – K.: NADU, 2014. – 512 s.

5. Bjudzhetnyj kodeks Ukrajinu // Ofic. visn. Ukrajinu. – 2001.- № 29. – St.1291.

6. Popok A. *Suchasni pidkhody do zdijsnennja reformuvannja derzhavnogho upravlinnja: dosvid zarubizhnykh krajin / Andrij Popyk // Visnyk Nacionaljnoji akademiji derzhavnogho upravlinnja. – 2012. – № 2. – S. 13-20.*

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 373.3 043.2 : 616.896]:005.336.2(045)

PECULIARITIES OF DEVELOPING THE SOCIAL COMPETENCY OF AUTISTIC PRIMARY LEARNERS UNDER THE CONDITIONS OF UNCLUSIVE EDUCATION

Hladun T. O.

Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of
Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine

The article is aimed at the analysis of the peculiarities of the development of the social competency of autistic primary school learners under the conditions of inclusive education. The methods of the research include the analysis of the scientific literature, synthesis, systematization and generalization of the scholars' opinions. The conducted research gives grounds for the analysis of the evolution of social views on joint education of the disabled children. The author also analyses the extent to which the problem of inclusive education in Ukraine has been researched; defines the peculiarities of the social competency development taking into account the peculiarities of autistic children development. Inner and outer indicators of the social competency development have been singled out. Further researches can be devoted to involving children into social inclusion.

Key words: inclusive education, social inclusion, integration, social competency, disabled children, autistic children, inner indicators of the social

competency development, outer indicators of the social competency development.

Гладун Т. О. Особливості розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивної освіти. / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно- педагогічна академія» Харківської обласної ради, Харків, Україна

За мету статті взято аналіз особливостей розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивної освіти. Методами дослідження виступили аналіз наукової літератури, синтез, систематизація та узагальнення поглядів учених. Проведене дослідження дало підстави для аналізу динаміки розвитку суспільних поглядів на спільне навчання дітей з інвалідністю; проаналізовано стан наукової розробки проблеми інклюзивного навчання в Україні. Визначено особливості розвитку соціальної компетентності, з урахуванням особливостей розвитку дитини з аутизмом. Також визначено внутрішні та зовнішні ознак розвитку соціальної компетентності. Перспективами подальших наукових розвідок є включення дітей у соціальну інклюзію.

Ключові слова: інклюзивна освіта, соціальна інклюзія, інтеграція, соціальна компетентність, діти з інвалідністю, діти з аутизмом, внутрішні ознаки розвитку соціальної компетентності, зовнішні ознак розвитку соціальної компетентності.

Гладун Т. А. Особенности развития социальной компетентности детей младшего школьного возраста с аутизмом в условиях инклюзивного образования. / Коммунальное заведение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета, Харьков, Украина.

Целью статьи взят анализ особенностей развития социальной компетентности детей младшего школьного возраста с аутизмом в

условиях инклюзивного образования. Методами исследования выступили анализ научной литературы, синтез, систематизация и обобщение взглядов ученых. Проведенное исследование дало основания для анализа динамики развития общественных взглядов на совместное обучение детей с инвалидностью; проанализировано состояние научной разработки проблемы инклюзивного обучения в Украине. Определены особенности развития социальной компетентности, с учетом особенностей развития ребенка с аутизмом. Также определены внутренние и внешние признаки развития социальной компетентности. Перспективами дальнейших научных исследований является включение детей в социальную инклюзию.

Ключевые Солова: инклюзивное образование, социальная инклюзия, интеграция, социальная компетентность, дети с инвалидностью, дети с аутизмом, внутренние признаки развития социальной компетентности, внешние признаки развития социальной компетентности.

Introduction. *Against the background of European integration processes in the Ukrainian society widespread public support is given for the opinion that not only parents and educators but also the public at large should care to solve the problem of rehabilitation of children with developmental disorders, with autism in particular. Children with disabilities must not be isolated from the society, vice versa, they should live and be brought up at home, attend general educational institutions, actively socialize with peers, members of their families, get every possible help and support from the public, businesses, institutions, organizations, etc. We stress that the most effective way to solve the problem of social integration of the disabled children and youth in the area of education is inclusion, and in the social dimension – development of the inclusive society.*

Social and pedagogical aspect of the development of the disabled in the learning environment has been researched by the modern scientists – social care teachers: M. Andrieieva, Yu. Bohinska, O. Rasskazova, S. Kharchenko, M. Chaikovskyi and others.

One of the largest and the most vulnerable category of the disabled children involves autistic children. Public and educators are often prejudiced against them, which prevents their successful social integration.

Scientists stress that nowadays negative tendencies, which hinder the integration of the abovementioned category of children into the society, can be overcome by educating the society as well as by developing autistic children's social competency. Researching the problem of autistic children's social competency development is closely connected to the research of the peculiarities of the development of primary school children with autism. Developing autistic children's social competency is a highly urgent problem because their social formation and functioning in the society are different due to «various mental disorders and distortions of the structural elements of psyche», - H. Khvorova.

The question of the autistic children's social competency development has been researched by Yu. Deineha, T. Skrypnyk, K. Ostrovska, A. Chuprykov, H. Khvorova, D. Shulzhenko. The scholars mention that the development of the social competency of children with ASD occurs against the background of the development of the psychophysiological defect of their personality. Social competency of such children develop in a more complicated way, as two processes appear to be in constant contradiction: quantitative lack or insufficient quality of child's interaction with the environment (which results in the development of emotional impoverishment, limited social experience) and insensitiveness, or hypersensitivity, which results in excessively expressed reaction to any stimuli – it is reflected in children's misbehavior, unsociability, full or partial social disability.

The aim of the article is to analyze the peculiarities of developing the social competency of autistic primary learners under the conditions of inclusive education.

To solve this task it is necessary to outline the period of the primary school age. It is worth mentioning that there are various age periodizations in the psychological and pedagogical literature (N. Andrieienkova, L. Bozhovych, L. Dolynska, E. Erikson, V. Koliutskyi, O. Skrypchenko, N. Tkachova), but in terms of our research we will treat the primary school age as the years that coincide with the period of studying at the primary school from 6-7 to 9-11 years old (D. Elkonina, L. Vygotsky).

Taking into consideration the aforesaid, we can claim that the social competency of children with autism is defined as the basic integral characteristic of a personality that reflects achievements in establishing relations with other people, which results in acquiring social emotions, responding to social stimuli, skills formation, that is mastering social reality, which enables a child to develop effectively their social behaviour in accordance with the situation and appropriately to the socially accepted standards and values.

Summarizing analysis of scholars' opinions allows us to specify the above-defined structure of the social competency, as it gives grounds to claim that the development of social competency involves formation of socially significant and social qualities of a personality, acquiring social emotions and reactions, child's perception of their own identity as a member of the society and own social positions; is realized in different forms of personal social behaviour in the society, particular social actions. The abovementioned allows us to state that the development of human sociality can take place only in a particular social situation and depends on particular conditions characteristic for the society, on particular inborn inclinations and qualities, abilities and peculiarities of their morphological and functional advancement

in life: development of the organism, severity level of the diagnosis and its clinical course, establishing contacts with the environment.

Taking into account that from the point of view of social pedagogy autism is first of all a social developmental disorder, not a mental disease, we stress that autistic children's social competency does not differ from the competency of children with normal neural development. However, inner and outer indicators of social competency development are quite specific, consequently, there are some **peculiarities of the development of the social competency**, which is explained by the specificity of the children belonging to the abovementioned category. Furthermore, due to the peculiar state of consciousness, methods and duration of the formation of the social competency will significantly differ.

In terms of autistic children's social competency we defined the indicators of the social competency, and divided them into inner and outer.

Inner indicators of the development of autistic children's social competency include those closely connected to psychophysiological development of children with autism, structure of their personality; to the outer ones belong those that demonstrate the connection between personal advancement and sociocultural circumstances.

From our point of view inner indicators of social competency development include: widening fields of social knowledge, skills and habits. Peculiarities of forming this feature are connected with serious problems in acquiring social skills and habits, problems in forming this feature can be caused by hyperactivity, inability to focus or listen for long, rapid fatigability, peculiarities of brain structure and functioning, inability or unwillingness to ask for help, or inappropriate manner of addressing. At the same time neurotypical children develop the ability to work individually according to the given algorithm, evaluate their actions, address questions to more experienced people or find other sources of information; working skills and other social

habits get involved into children's psychological space as long-lasting elements that organize it. Taking into consideration this peculiarity it is necessary to provide more time and individual approach to every child.

Another inner indicator of the social competency is acquiring certain way of thinking and socially accepted ideas about the world. It is worth mentioning that neurotypical children develop eye-mindedness with elements of abstraction, which results in theoretical treatment of reality, arbitrariness of mental processes, inner action plan, whereas autistic children are characterized by mental immaturity, fatigability, oversaturation, irritability or vice versa sluggishness. Their thinking is of concrete, „fixed”, „photographic” character. Thinking flexibility is limited, which explains quite concrete understanding of things. We also should bear in mind that autistic children have some sensory system disorders. One of the reasons why autistic children get reality distortion from the sensory system is the fact that one or several of the input canals (sight, hearing, taste, smell, touch, etc.) is deficit to some extent. Diagnosing which canal exactly malfunctions is difficult because of close interrelation within the sensory system and lesion of one canal causes malfunctioning of others. There is one more opinion that when one canal works the other automatically turns off, that is if a healthy child sees a visual stimulus, they can also hear, analyze and process the information simultaneously. On the other hand, when an autistic child sees and hears, they are not able to quickly process information and pattern their behaviour at the same time. Thus, forming this feature we have to take into consideration that autistic children are hypersensitive or hyposensitive, moreover one and the same child can be hypo – for sight and taste, but hyper – for hearing (Donna Williams).

In the process of social competency formation this peculiarity should be taken into account, alternate rest with work, not to overload children and help them relax.

The third inner indicator we defined as the peculiarity of **forming the**

system of individual social values. Neurotypical children acquire socially valuable qualities through mutual relations, interaction with adults as bearers of socially significant ideals and indeed moral relations; they acquire and comprehend such values as „family”, „nature”, „friendship”; importance of friendship in our life, develop such qualities as kind-heartedness, communicability, friendliness. Autistic children experience certain problems with interaction, distorted interpretation of social relations and their manifestation. They are often incapable or unable to express emotions. Khvorova believes that the abovementioned children are not capable of empathy, tolerance (which refers to the ability to endure the world or themselves). However, we share F. Appe’s opinion that autistic children are not emotionally deaf, are capable of empathy and tolerance, but due to the peculiarities of their development they manifest these socially positive qualities in a quite specific way, behind time because of the peculiarities of their sensory system, which is treated as emotional indifference by the society.

The fourth inner indicator of the social competency is acquiring action-practical properties that indicate subjectivity of the personality. The peculiarity of this quality formation with autistic children is caused by their inclination to follow settled life patterns (fixed routes, steady daily routine, repetitive games and conversations, etc.). The less severe ASD is, the more children are capable of assessing their actions. Neurotypical children of the same age demonstrate flexible behaviour, they can control own mental processes, are able to develop inner action plan.

The next inner indicator, which we single out, is development of social emotions. The peculiarities of this quality development is best of all illustrated by comparing with neurotypical children. This age category is characterized by acquiring social sensitivity, dependence of emotions on external factors; manifesting different degrees of shyness when interacting with a person whose opinion is important to the child; developing dignity, which is expressed by

heightened sensitivity to social evaluation. In contrast, autistic children experience problems with control (which refers to the ability to react appropriately to the world and themselves): uncontrolled actions, obsession, excessive infatuation with something, restlessness, acute anxiety, fear (Donna Williams).

In the course of our research we also singled out ***outer indicators of the social competency development***.

To our mind, the first indicator of the social competency is social interaction (social activity). According to L. Vygotsky's developmental theory social environment is the source for developing new formations, since interaction of children with their social environment cultivates and defines the development of age new formations. During this period the personality of the child is developed by inclusion into different social institutions (class, out-of-school organizations).

Peculiarities of this feature development for autistic children depends on the degree of impairments in social interaction. L. Wing (1996) singled out the following four groups: - detached group does not initiate or respond to social interaction; - passive group does not initiate social interaction, but respond to it; - active, but strange group gets into contact with people, but this contact lacks interaction and can be described as unilateral interaction; - unnatural, stylized group initiates and maintain communication, but it is often of formal and rigid character. So, the analysis of the literature proves that children with autism have special developmental peculiarities according to which they establish their social relations in a different way, it results in social rejection and partial or complete isolation of autistic children. In the view of the fact that the society itself is a source of new formations, autistic children face certain difficulties with the social situation of development. The statement can be proved by the attachment children with autism demonstrate to their caregivers, and it does not differ much from other children's attachment. The

abovementioned category of children is capable of identification – they can identify their reflection in the mirror (Dawson and McKissick 1984). Children with autism can recognize other people and communicate it verbally, if they can speak (Ozonoff and others 1990; Smalley and Asarnow 1990). Individuals with autism can differently treat other people and various ways of interaction. Most autistic people are not fully indifferent, they can seek for close relations and try to attract attention (Sigman and others 1986; Sigman and Mundy 1989). We can assume that inability to control other people's attention and trace independently the thing that attracted someone's attention; lack of skills in emotion recognition and classifying; inability to speak, or not enough natural speech to meet their communication needs (it is proved by preserving grammar in writing and phonetics) prevent from establishing effective social relations. As a result, we have sluggishness of the social competency development of the autistic children.

No less important indicator is social communication. Autistic children are characterized by impairments or arrested development in speech which is not compensated by using gestures; not responding to other people's speech (for example, children do not react to their names); stereotypical use of language; using reverse pronouns (the child says «you» instead of «I»); using ordinary words in non-typical meaning (idiosyncratic language), as well as neologisms; inability to initiate and keep up the dialogue; prosody disorders (tone, stresses, intonation); difficulties with understanding the meaning and using terms; unawareness of the language as means of communication and absence of satisfaction from using language for communication. It concerns even those who can speak. Children with autism are often unaware of the fact that language is the means of transferring information to other people. They demonstrate lack of understanding the information implied by gestures, mimicry, facial expression, intonation of voice, etc., unable to use gestures, mimicry, facial expression, intonation of voice, posture for information transfer.

Some autistic children can use gestures, but they appear to be atypical and unrelated to the situation. Those individuals who have good command of vocabulary understand and use words punctiliously, in their direct meaning, demonstrate idiosyncrasy and pomposity in the choice of words and phrases, limited content of the speech. Some verbal autistic individuals are fascinated by words, though they do not use them for social interaction and communication. Children with autism lack eye contact with their interlocutors. However, not all language aspects can be equally impaired by autistic disorders, just like in the case with social interaction.

In contrast, neurotypical primary learners demonstrate need in communication with adults and peers, joint activities with them. They get satisfaction from communication, able to use gestures, mimicry, facial expression, intonation of voice, posture appropriate to the situation.

Another outer indicator is leading activity. At this age stage learning becomes the leading activity (that is purposeful activity of students, which results in the development of personality, intellect, abilities, acquiring knowledge and skills). The peculiarity of this feature formation lies in the fact that neurotypical children want to play a new role – a role of a student – and consequently, perform all the functions of the role; it is explained by their need in a socially significant activity (in our case it is learning in school). At the same time they need playing, because in a game children of this age strive for positions, which they cannot cope with in reality. Role play provides acquiring social knowledge by imitating adults' activities. Playing ceases being the leading activity at the primary school age, but it is still an important constituent of the process of mastering social standards and rules.

Children with autism avoid any new social roles, including the role of student. Some scholars believe that autistic individuals are not interested in symbolic and role play. We hold a different view and claim that autistic children have a distorted imitating ability, as a result they may misunderstand the

concept of the game. They demonstrate lack of interest in playing and in the activity in the whole, concentrate not on the toys, but on some of their parts. Consequently, autistic children have difficulties in following the rules and understanding the course of the game, which in its turn prevents transferring social experience and as a result retarding new formations.

The next outer indicator of the social competency development is social status. The peculiarity of this quality formation lies in the fact that getting a new social status – „schoolchild” is accompanied by the crisis stage in development (7-year-crisis).

We agree with L. Vygotsky’s opinion that it is natural to have crises in the development and the child who has not really overcome the crisis will not be able to fully develop further. It should be stressed that crises do not last long, for about a few months. However, under unfavourable circumstances they can prolong for a year or even two. We think that this period is the most effective time for pedagogical interference in the development of neurotypical children, and the most appropriate for autistic children, since despite quite short duration, stages go by tumultuously and are accompanied by significant progress in the children’s development.

During the crisis period the main contradictions of primary school learners are sharpened: on the one hand, children’s needs have increased whereas their possibilities are still limited; on the other hand – children have new needs which do not sometimes correspond to the earlier formed relations with adults. The abovementioned causes heightening of emotions, which slightly goes down by the third year at school. Children demonstrate impulsivity, undue fatigability, hyperexcitability. During this period of time children are not motivated, pretentious, quarrelsome (L. Vygotsky, L. Bozhovych). We can claim that the transition stage is connected with the appearance of a new system formation – inner position that expresses a new level of self-consciousness. This inner position contradicts the social situation of

development.

Closer to the beginning of the next period children can already realize and control their emotional states, for example, anxiety, anger, etc. (of course, it is not complete, but partial control). At primary school age quite distinctive differentiation of feelings is observed (aesthetic, moral, intellectual and others). Children of this age group are characterized by vulnerability and suggestiveness. Children's volitional qualities are developing: arbitrariness of self-control (for example, children can obey the timetable), persistence. Close to the third year of studying the stable period begins, which is characterized by smooth development, without dramatic shifts and changes in the personality of the child. Minor changes that happen during a long period of time are usually unnoticed by people around. But they are accumulated and cause a qualitative leap in the development: new age formations appear. Only comparing the beginning and the end of the stable period it is possible to imagine the enormous way that children have covered in their development. The age new formations that have been developed so slowly and long appear to be lasting and are fixed in the structure of the personality.

Children with autism demonstrate acute anxiety; inability to adapt to changes in their life without specialists' and parents' help. New social situations and conditions provoke inadequate reactions and panic attacks, aggressiveness, tantrums, etc. We believe that the situation gets worse due to the fact that this period is the most difficult for children's relatives and parents. Adults, who realize the diagnosis and their child singularity, try persistently to interfere in the child's world, spend all possible resources to define the reason, which often causes children's aggressiveness and parents' depression. Consequently, therapy takes longer time.

The last outer indicator of the social competency development concerns the main social and psychological mechanisms of socialization. Neurotypical children tend to imitate adults' behaviour; have habits of certain social

situations, their inner uncritical perception – real belief in the existing ideals, rules, standards. Children with autism lack representation of inner conceptions or information read-out. They are not able to imitate other people's behaviour and as a result experience troubles with getting social experience.

In the process of forming outer and inner indicators of the social competency of children with autism it is worth taking into account not only the peculiarities of the social competency development, but also the individuality of every child. There cannot be any «typical» behaviour for people affected by autism, so it is impossible to generalize and create an integrated image of a patient for every case. Autistic individuals can act differently, their behaviour depends on the type of autism spectrum disorder and its manifestation in every particular case.

Conclusion. The generalization of all the mentioned above gives us grounds to claim that formation of the social competency of autistic children is an essential condition for the development of human and healthy society, as it is the acquiring of the social competency that ensures children's attraction into the society. However, forming the social competency of children with autism we should take into consideration the peculiarities of the development and rely on the outer and inner indicators of their social competency development.

References:

- 1. Andrieieva M. O. Development of social competence of students with special needs in a higher educational establishment: thesis ... cand. of pedagogic sciences: 13.00.05 / Mariia Oleksandrivna Andrieieva; State higher educational establishment „Donbas State Pedagogical University”. – Slaviansk , 2014. – 270 p.*
- 2. Biloshtan A. P. and others / the thesaurus of the Ukrainian language under the editorship of Buriachok A. A. – Kyiv: «Nova dumka», 1980*

3. Rasskazova O. I. *Development of schoolchildren's socialization under the conditions of inclusive education: theory and technology: monograph* / O. I. Rasskazova. – Kharkiv: FOP Sheinin O. V., 2012. – 468 p.
4. Francheska A. *Introduction the psychological theory of autism: workbook* / A. Francheska; translated by D. Ermolaev / FrancheskaAppe – Kyiv: Terewinf, Moscow, 2006. – 167 p.
5. Kholostovoi Ye. I. *Dictionary of social work* / Ye. I. Kholostovoi. – Moscow: Yuryst, 2000. – 424 p.
6. Chuprykov A. P. *Disorders of autistic spectrum: medical and psychological pedagogical help : [educ. tutorial]* / A. P. Chuprykov, H. M. Khvorova. – Lviv: MS, 2012. – 184 p.

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК

УДК 004:627

ВЕЙВЛЕТ ПРЕОБРАЗОВАНИЕ ИЗОБРАЖЕНИЙ С ВЫДЕЛЕНИЕМ КОНТУРОВ

кандидат технических наук, доцент, Ломоносов Ю. В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого,
Украина, Харьков

Теоретически обоснованы и практически подтверждены методы модификации вейвлет преобразований изображений с выделением контуров. Получены сравнительные качественные и количественные показатели предлагаемых методов обработки изображений. Предлагаемые алгоритмы обработки изображений позволяют: повысить степень компрессии тестовых изображений; улучшить качество сжатых изображений при одинаковых среднеквадратических ошибках восстановления; увеличить скорость обработки изображений;

не требуют существенной модернизации существующих форматов представления графических данных (JP2).

Ключевые слова: обработка изображений, вейвлет преобразование, выделение контуров, компрессия изображений, ошибка восстановления.

PhD, Associate Professor, Lomonosov Yu. V. Wavelet transform images with contour selection / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

Methods of modifying wavelet transformations of images with selection of contours are theoretically substantiated and practically confirmed. Comparative qualitative and quantitative indicators of the proposed image processing methods were obtained. The proposed image processing algorithms allow you to: increase the degree of compression of test images; improve the quality of compressed images with the same root-mean-square recovery error; increase the speed of image processing; do not require a significant modernization of existing formats for the presentation of graphic data (JP2).

Keywords: image processing, wavelet transform, contour selection, image compression, recovery error.

Постановка проблемы. В данной статье рассматривается возможность модификации методов компрессии изображений на основе вейвлет-преобразований с выделением контуров (ВПВК) на каждом этапе вейвлет-разложения с целью улучшения качественных и количественных характеристик сжатия [1, с. 90-98; 2].

Развивается и модифицируется метод сжатия изображений с помощью многомасштабной компенсации контуров (Multi Scale Edge Compensation – MSEC), в нашем случае на основе вейвлет-преобразований с выделением контуров (ВПВК), который является

существенной модернизацией вейвлет сжатия, основанного на быстром алгоритме Малла [3, с. 69-85; 4, с. 91-95].

Данные исследования. Прямое вейвлет-преобразование по алгоритму Малла на n -ом шаге алгоритма осуществляется по формулам [3, с. 70-83]

$$d_i^{n+1} = \sum_k g_k c_{2i+k}^n \quad \text{и} \quad c_i^{n+1} = \sum_k h_k c_{2i+k}^n, \quad (1)$$

где конечные наборы чисел $h = \{h_k\}$ и $g = \{g_k\}$, связанные соотношением $g_i = (-1)^i h_{-i}$, взаимно-однозначно определяются масштабной функцией и называются соответствующими ей квадратурными зеркальными фильтрами.

Отметим, что применение фильтра h к исходной функции $x_n(t)$ дает функцию $x_{n+1}(t)$ с характерным масштабом изменения, вдвое большим, чем у $x_n(t)$. Таким образом, фильтр h выделяет из сигнала $x_n(t)$ низкочастотную составляющую $x_{n+1}(t)$, а фильтр g – высокочастотную составляющую $y_{n+1}(t)$. Из приведенных формул следует, что в соответствии с разделением частотного диапазона на две равные части количество коэффициентов для каждого диапазона уменьшается вдвое. Так что на каждом шаге алгоритма Малла суммарное количество коэффициентов $\{c_i^{n+1}\}$ и $\{d_i^{n+1}\}$ совпадает с количеством коэффициентов $\{c_i^n\}$.

Зная коэффициенты разложения исходной функции $x_0(t)$ по вейвлет-базису до масштаба m и остаток $x_{m+1}(t)$, можно восстановить $x_0(t)$. Это делается пошагово с помощью рекуррентной формулы

$$c_i^n = \sum_k h_{i-2k} c_k^{n+1} + \sum_k g_{i-2k} d_k^{n+1} \quad (2)$$

Формулы (1), (2) определяют прямое и обратное вейвлет-преобразование по алгоритму Малла.

Все вышесказанное относится к ортогональному вейвлет-базису. Но с целью увеличения количества нулевых моментов на практике чаще используется биортогональный вейвлет-базис.

В терминах алгоритма Малла это означает, что имеются две пары квадратурных зеркальных фильтров $h = \{h_k\}$, $g = \{g_k\}$ и $\tilde{h} = \{\tilde{h}_k\}$, $\tilde{g} = \{\tilde{g}_k\}$, первая из которых используется в формулах разложения (1), а вторая – в формуле восстановления, аналогичной формуле (2),

$$c_i^n = \sum_k \tilde{h}_{i-2k} c_k^{n+1} + \sum_k \tilde{g}_{i-2k} d_k^{n+1} \quad (3)$$

Фильтры h и \tilde{h} имеют сравнительно простую аналитическую форму в терминах их преобразований Фурье $h(\omega)$ и $\tilde{h}(\omega)$. Коэффициенты этих фильтров находятся численным образом с помощью обратного преобразования Фурье. Обычно используется следующее семейство фильтров:

$$\tilde{h}_{n,m}(\omega) = \sqrt{2} \left(\frac{1 + e^{i\omega}}{2} \right)^n; \quad h_{n,m}(\omega) = \sqrt{2} \left(\frac{1 + e^{i\omega}}{2} \right)^{2m-n} P_m \left(\sin^2 \frac{\omega}{2} \right) e^{-im\omega}, \quad (4)$$

где $P_m(x) = \sum_{s=0}^{m-1} C_{m-1+s}^s x^s$ – многочлен Дебеша.

Для вейвлет-преобразования изображений, когда входной сигнал имеет два индекса, то есть представляет собой матрицу, одномерное вейвлет преобразование применяется сначала к каждой строке, а затем к полученным столбцам. Это иллюстрирует рис. 1.

Первый прямоугольник представляет собой исходное изображение, второй – два прямоугольника, вдвое меньшей ширины, полученные применением фильтров h и g к каждой строке изображения. И наконец, третий квадрат состоит из четырех равных

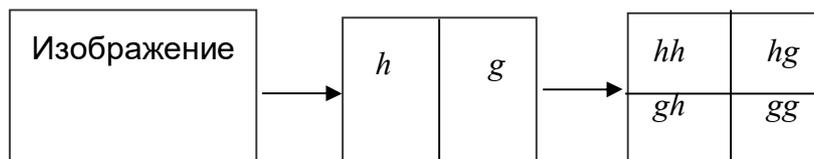

Рис.1 Разложение изображения с использованием биортогонального вейвлет-базиса.

прямоугольников, полученных из прямоугольников h и g применением этих фильтров к каждому столбцу. Это – первый шаг алгоритма Малла для изображений. Прямоугольники hg , gh и gg , содержащие высокочастотную часть изображения, запоминаются, а к прямоугольнику hh , содержащему низкочастотную часть изображения, применяются фильтры так же, как к исходному изображению. И так далее.

Предлагаемый модифицированный алгоритм вейвлет-преобразований с выделением контуров (ВПВК) таким образом состоит в следующем:

1. Разделить изображение на фон и контур и сохранить последний.
2. Провести вейвлет преобразование фона, используя только вторую из формул (1). В результате останется только низкочастотный прямоугольник hh , рис. 4.7.

При восстановлении изображения на каждом шаге нужно:

1. Провести обратное вейвлет преобразование фона с помощью формулы

$$c_i^n = \sum_k \tilde{h}_{i-2k} c_k^{n+1}, \quad (5)$$

которая совпадает с формулой восстановления (3) при нулевых высокочастотных коэффициентах.

2. Добавить соответствующий сохраненный контур.

Из описания алгоритма следует, что при разложении фона и его восстановлении выполняется значительно меньше арифметических

операций, чем при стандартных прямом и обратном вейвлет-преобразованиях (алгоритм Малла). Остается главный вопрос, как разделить изображение на контур и фон.

В настоящей статье предлагается очень простой и быстрый способ выделения контуров, который работает достаточно эффективно.

Пусть задано изображение $\{x_{ij}\}$. Рассмотрим преобразование H типа гауссиана, действующее по правилу: $H\{x_{ij}\} = \{\xi_{ij}\}$, где

$$\xi_{ij} = \frac{1}{4}(x_{i-1,j} + x_{i+1,j} + x_{i,j-1} + x_{i,j+1}) \quad (\text{рис. 2}).$$

	$x_{i-1,j}$	
$x_{i,j-1}$	$x_{i,j}$	$x_{i,j+1}$
	$x_{i+1,j}$	

Рис 2. Схема определения контура в точке изображения x_{ij} .

Преобразование H является симметричным (по координатам i и j) низкочастотным фильтром, так как сглаживает перепады яркости в изображении. Точнее, если точки, приведенные на рис. 2, примерно лежат в одной плоскости, то яркости x_{ij} и ξ_{ij} мало отличаются друг от друга. Если же поверхность, проходящая через эти точки, сильно изогнута, что является признаком контура, то различие в яркости x_{ij} и ξ_{ij} может быть значительным. В первом случае высокочастотный фильтр g , соответствующий вейвлету, у которого равны нулю хотя бы первые два момента, не даст значимого вклада в высокочастотные компоненты изображения. Во втором – вклад может быть большим. Поэтому во втором случае точку (i, j) нужно считать принадлежащей контуру и для получения фона изменить значение x_{ij} яркости в ней. Соответствующее изменение нужно запомнить, что после обработки всех точек изображения даст контур [5, с. 142-156]. Опишем это более формально.

Пусть Δ – задаваемое положительное число, величина которого будет определена позже. Положим

$$\begin{aligned} y_{ij} = x_{ij}, \quad z_{ij} = 0, & \quad \text{если } |x_{ij} - \xi_{ij}| < \Delta, \\ & \quad \text{и} \\ y_{ij} = \xi_{ij}, \quad z_{ij} = x_{ij} - \xi_{ij}, & \quad \text{если } |x_{ij} - \xi_{ij}| \geq \Delta. \end{aligned} \quad (6)$$

Исходное изображение $\{x_{ij}\}$ представлено теперь в виде суммы двух изображений $\{y_{ij}\}$ и $\{z_{ij}\}$ в том смысле, что

$$x_{ij} = y_{ij} + z_{ij}. \quad (7)$$

Изображение $\{y_{ij}\}$ является более гладким, чем исходное изображение, и его естественно назвать фоном. Изображение $\{z_{ij}\}$ соответственно содержит контур.

Формулы (6) конкретизирует п.1 алгоритма ВПВК-разложения, а формула (7) – п.2 алгоритма ВПВК-восстановления.

Для оценки эффективности алгоритмов сжатия и расчета показателей качества различных преобразований из библиотеки стандартных изображений (<http://www.icsl.ucla.edu>) были выбраны изображения в формате *.bmp Zelda.bmp и Lena.bmp с параметрами: размер 256x256 точек, глубина цвета 8 бит в градации серого, исходный объем файла составлял 65536 Б.

На рис. 3 представлена зависимость коэффициента сжатия от СКО (E) изображения Lena.bmp при использовании алгоритма Малла и алгоритма ВПВК. При расчетах коэффициента сжатия алгоритмами Малла и ВПВК использовалась одна и та же пара биортогональных фильтров. Из рис. 3 видно, что на исследуемом отрезке значений СКО алгоритм многомасштабной компенсации контуров (ВПВК) имеет преимущество перед алгоритмом Малла, который использует два фильтра при разложении и при восстановлении изображения. Так для фиксированного значения СКО (E=12 %, что соответствует значению

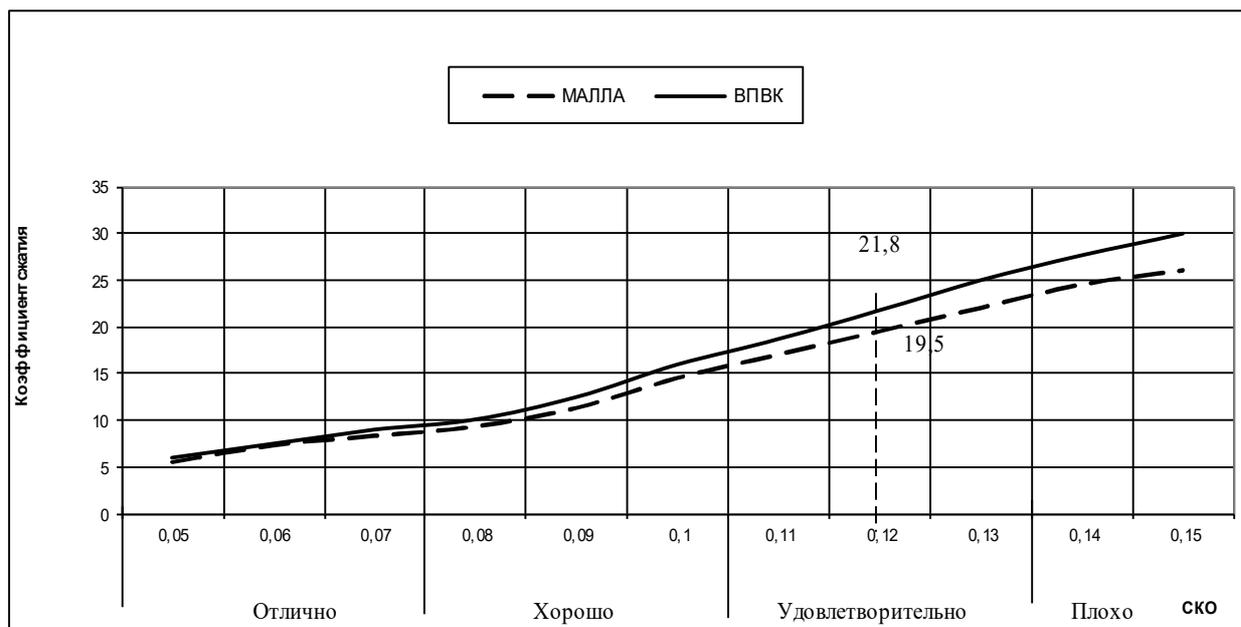

Рис. 3. Графики зависимости коэффициента сжатия изображения Lena.bmp от среднеквадратической ошибки.

качества восстановленного изображения как “удовлетворительно”) коэффициент сжатия, полученный с использованием алгоритма ВПВК превосходит аналогичный показатель для алгоритма Малла на 11 % (Малла – 19,5 и ВПВК – 21,8).

На рис. 4 представлены изображения, полученные при использовании алгоритмов ВПВК и Малла для СКО =12 % и коэффициентах сжатия ВПВК 21,8 раза и Малла 19,5 раз соответственно.

Выводы. В результате проведения исследований были получены качественные и количественные оценки использования алгоритма сжатия тестовых изображений на основе многомасштабной компенсации контуров ВПВК, из которых следует, что использование алгоритма ВПВК приводит к уменьшению количества операций как при разложении, так и при восстановлении изображений по сравнению с алгоритмом вейвлет-анализа Малла, у которого работает два

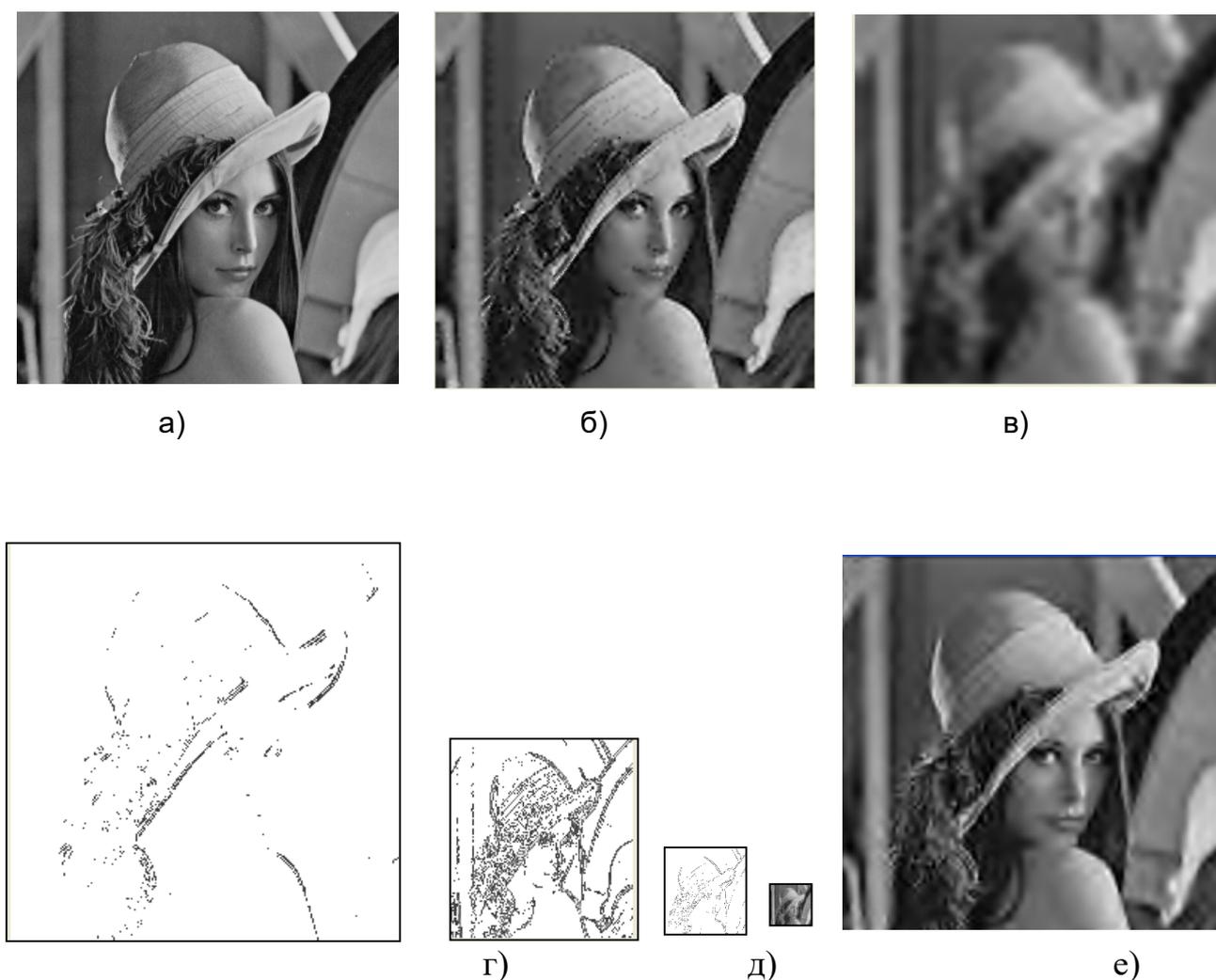

Рис. 4. Изображения Lena.bmp при кодировании алгоритмом ВПКВ и Малла. а) Оригинал изображения Lena.bmp; б) Результат кодирования ВПКВ; в) Кодирование ВПКВ без контуров; г) Контур ВПКВ при трех уровнях разложения; д) Остаточный фон; е) Кодирование алгоритмом Малла.

квадратурных зеркальных фильтра как при разложении, так и при восстановлении. Получено и определено преимущество в эффективности кодирования предложенного алгоритма при одном и том же СКО=12 %, которое составляет выигрыш в коэффициенте сжатия тестовых изображений 11%-13%. К ограничениям данного метода можно отнести тот факт, что ВПКВ не позволяет осуществить кодирование изображения без потерь. Это следует из того, что вейвлет-

разложению подвергается только остаточный член вейвлет-преобразования, а не вся плоскость вейвлет коэффициентов обрабатываемого изображения.

Литература:

1. Иванов В. Г. Сжатие изображений на основе компенсации контуров при вейвлет преобразовании / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов // Проблемы управления и информатики. – 2006. – № 3. – С. 89-102.
2. Xue X. Image representation based on multiscale edge compensation / X. Xue, X. Wu // Internat. Conf. on Image Processing/ – 1999. (<http://citeseer.ist.psu.edu/xue99image.html>).
3. Mallat S. Multiresolution Approximation and Wavelet Orthonormal Bases $L_2(\mathbb{R})$ / S. Mallat // Trans of the American Mathematical Society. – 1989. – Vol. 315, № 1. – P. 68-87.
4. Иванов В.Г. Сжатие изображений на основе выращивания и кодирования областей / В. Г. Иванов, К. С. Шишков, Ю. В. Ломоносов // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2005. – №18. – С. 89-96.
5. Форсайт Д. Компьютерное зрение. Современный подход / Д. Форсайт, Д. Понс. / Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2004. – 928 с.

References:

1. Ivanov V. G. Szhatie izobrazheniy na osnove kompensatsii konturov pri veyvlet preobrazovanii / V. G. Ivanov, M. G. Lyubarskiy, Yu. V. Lomonosov // Problemy upravleniya i informatiki. – 2006. – № 3. – S. 89-102.
2. Xue X. Image representation based on multiscale edge compensation / X. Xue, X. Wu // Internat. Conf. on Image Processing/ – 1999. (<http://citeseer.ist.psu.edu/xue99image.html>).

3. Mallat S. *Multiresolution Approximation and Wavelet Orthonormal Bases L2(R)* / S. Mallat // *Trans of the American Mathematical Society*. – 1989. – Vol. 315, № 1. – P. 68-87.
4. Ivanov V. G. *Szhatie izobrazheniy na osnove vyrashchivaniya i kodirovaniya oblastey* / V. G. Ivanov, K. S. Shishkov, Yu. V. Lomonosov // *Visnik Natsionalnogo tekhnichnogo universitetu "Kharkivskiy politekhnichniy institut"*. – Kharkiv: NTU "KhPI", 2005. – №18. – S. 89-96.
5. Forsayt D. *Kompyuternoe zrenie. Sovremennyy podkhod* / D. Forsayt, D. Pons. / *Per. s angl.* – M.: Vilyams, 2004. – 928 s.

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

УДК 374.1:792

МОДЕЛЬ ДИТЯЧОГО ТЕАТРУ В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

кандидат психологічних наук, Воропаєв Є. П.

Харківський національний університет мистецтв імені І. Котляревського,
Україна, Харків

кандидат педагогічних наук, Вороніна Г. Л.

Харківська академія неперервної освіти, Україна, Харків

У процесі розбудови нової української школи зростає значення засобів художньо-естетичного виховання в реалізації завдань становлення цілісної особистості дитини. Інтегруючи функцію при цьому виконує театральна діяльність, яка є ефективним шляхом громадянського, морально-етичного виховання. Театральна творчість сприяє формуванню спостережливості, здатності до співчуття, готовності до співдії завдяки домінуванню діалогу як

єдності вербальних і невербальних спілкувань між педагогом і учнями, обміну особистісними духовними цінностями; розвитку культури спілкування й соціокультурних відносин. Багаторічний досвід роботи з дитячими творчими колективами засвідчує, що дитячий театр в контексті діалогу культур утілює ідею синкретизму всіх мистецтв, об'єднує навчально-виховний та творчий процеси, допомагає вирішувати загальнопедагогічні завдання, пов'язані із формуванням емоційної культури, пізнання й усвідомлення реальних життєвих явищ, збагачення естетичного досвіду дитини.

Ключові слова: діалог, діалог культур, художньо-естетичне виховання, театральна діяльність, модель дитячого театру, художня творчість.

кандидат психологических наук, Воропаев Е.П., кандидат педагогических наук, Воронина Г.Л. Модель детского театра в контексте диалога культур / Харьковский национальный университет искусств имени И.П.Котляревского, Украина, Харьков / Харьковская академия непрерывного образования, Украина, Харьков

В процессе становления новой украинской школы усиливается значение способов художественно-эстетического воспитания в реализации заданий становления целостной личности ребенка. Интегрирующую функцию в этом выполняет театральная деятельность, которая является эффективным путем гражданского, морально-этического воспитания. Театральное творчество создает условия для формирования наблюдательности, способности к сопереживанию, готовности к совместной деятельности благодаря доминированию диалога как единства вербальных и невербальных общений между педагогом и учениками, обмена духовными ценностями; развитие культуры общения и социокультурных взаимоотношений. Многолетний опыт работы с

детскими творческими коллективами свидетельствует о том, что детский театр в контексте диалога культур содержит идею синкретизма всех искусств, объединяет учебно-воспитательный и творческий процессы, помогает решить общепедагогические задачи, связанные с формированием культуры эмоций, познания и понимания явлений реальной жизни, обогащения эстетического опыта ребенка.

Ключовые слова: диалог, диалог культур, художественно-эстетическое воспитание, театральная деятельность, модель детского театра, художественное творчество.

PhD in Psychology, Voropayev Y. P., PhD in Pedagogic, Voronina H. L. Children's theater model in the context of the dialogue of cultures / I. P. Kotlyarevsky National University of Arts, Ukraine, Kharkiv / Kharkiv Academy of Postgraduate Education, Ukraine, Kharkiv

Development of the new Ukrainian school implies widespread use of artistic and aesthetic education for solving tasks of becoming a holistic child. Children's theatrical activity wherein can perform an integrating function; it can be an effective method of civil, moral and ethical education. Theatrical creativity leads to form an observation and ability to sympathize with another; it develops readiness for co-creation through the dominance of dialogue as a unity of verbal and non-verbal communications between the teacher and students. It makes conditions for the exchange of personal spiritual values and also improves sociocultural relations. Many years of experience working with children's creative teams shows that children's theater through the dialogue of cultures embodies the idea of syncretism of all arts; it combines teaching, educational and creative processes, helps to solve general pedagogical tasks related to the formation of emotional culture, cognition and awareness of real life phenomena and enrichment of the child's aesthetic experience.

Keywords: dialogue, dialogue of cultures, artistic and aesthetic education, theatrical activity, children's theater model, artistic creativity.

Вступ. Мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому художньо-естетичне виховання потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку дитини на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів, художньо-естетичної складової, спрямованої на формування духовності особистості, визначенні розвивальної культуротворчої домінанти школи.

Реформування української національної школи спирається на ідеї Г. Сковороди, С. Русової, В. Сухомлинського про домінування емоційно-образних, художньо-естетичних чинників становлення особистості, єдність інтелектуального, морального та естетичного розвитку учнів, в першу чергу, сприяє залучення дитини до театрального мистецтва. Театр – воістину чарівний механізм, здатний, подібно до величезного виру, втягнути в себе не тільки окрему школу, а й цілі покоління. Потенції цього найдавнішого синтетичного мистецтва є колосальними.

Формулювання мети статті та завдань. Мета статті полягає у висвітленні досвіду створення моделі дитячого театру в контексті діалогу культур.

Виклад основного матеріалу статті. Результати психологічних досліджень доводять, що мислення сучасної дитини є іншим, складним співдіянням різнорідних логічних культур. Пізнаючи нове, дитина стикається з різними типами мислення, опиняється в ситуації діалогу культур, що забезпечує, на відміну від традиційного навчання, рух усіх учнів до загального позитивного результату [4, С.89-90].

Під терміном "діалог" мається на увазі не просто розмова, бесіда, а, насамперед, ланцюжок взаємозалежних вербальних і невербальних

спілкувань між педагогом і учнями, обміну особистісними духовними цінностями, розвиток культури творчого мислення; розвиток культури спілкування і соціокультурних відносин; розвиток культури самоорганізації життя. Реальність світу створюється завдяки переплетінню багатьох культур із власними висловлюваннями людини [2]. Для нового стилю мислення характерне прийняття культурної різноманітності, яка виникає в результаті обговорення різноманітних ідей, альтернативних суджень. У зв'язку з цим цікавим є досвід школи діалогу культур, що внутрішньо тяжіє до театралізації, яка ефективно використовує методи «виращування» особистості з гри, малювання, художньої творчості.

Існують різні спроби втілити ідею театральної школи: спеціальні музичні школи-інтернати, художні школи, спортивні школи, школи мистецтв тощо.

Багаторічний досвід роботи з дитячими творчими колективами, зокрема в Школі нових театральних-сценічних напрямів, ведення творчих сайтів, присвячених подіям театального руху, організація творчих форумів, проекту "Театр на колесах", свідчить про те, що дитина при вмілому керівництві дорослого здатна створювати повноцінні художні твори, переконливо інтерпретувати шедеври «високого» мистецтва. Діти-художники, юні віртуози-інструменталісти, поети, актори вже давно довели свою спроможність і право називатися майстрами.

Серед нетрадиційних моделей закладу освіти є така, що максимально реалізує відоме гасло з «Кондуїта й Швамбранії» Л.Кассиля: «Гра на все життя», – це школа-театр [1]. Саме театр як важливий засіб формування комплексного художнього погляду на світ, що оточує, через ситуацію навчального діалогу дозволяє дитині опинитися в царині зіткнення культур – особистісних просторів однолітків, учителя, способів розуміння, сприйняття, інтерпретацій,

внутрішніх діалогів тощо. Разом з тим, театр виконує інтегруючу функцію для всіх складових художньо-естетичного виховання, становлення активної громадської позиції, збагачення духовної сфери дитини [3].

Виконуючи надзавдання художньо-естетичного виховання, нами було розроблено модель дитячого театру в контексті діалогу культур, структура якої може мати такі складові:

1. «Нам потрібен сценарій». Можна взяти вже готовий, написаний професійним сценаристом, а можна написати й самим, що дозволяє максимально використати наші можливості: склад групи, вік дітей, їхні здатності; врахувати конфігурації шкільної зали, технічне забезпечення, особливості глядачів тощо. Зауважимо, інсценування або авторський сценарій створює не вчитель словесності, а літературний цех, в якому діти, що володіють письменницьким даром, складають тексти п'єс або адаптують існуючі п'єси для реалізації постановок даного колективу. Також вони вигадують тексти для пісень, які будуть виконуватися в спектаклях, пишуть програми, слогани для реклами, анонси та критичні статті в шкільну пресу.

2. «Художнє оформлення вистави». Під керівництвом дорослого-майстра одна творча група дітей створює сценографію вистави, малює декорації, костюми, інші ж групи реалізують все це у вигляді готових оздоблених конструкцій, зшитих костюмів, сценічної бутафорії. Так до нашого колективу підключається ще і пошивний цех, столярна та слюсарна майстерні, різноманітні гуртки художніх ремесел, традиційних промислів, рукоділля, м'якої іграшки, кераміки, батику, лозоплетіння, – все, чим пишається хороший центр дитячої творчості. Водночас для здійснення вистави потрібні робітники сцени, костюмери, білетери, художники по світлу тощо.

3. «Музика до вистави». Музичне оформлення доручаємо юним композиторам під керівництвом учителя-професіонала, для чого використовуємо класи композиції при музичних школах.

4. «Аранжування й виконання» придуманого чи то на інструментах під час самої вистави, чи запис матеріалу в студії з подальшим відтворенням його з носія звукозапису. У дитячому театрі може існувати справжній дитячий естрадно-симфонічний оркестр з хором і солістами, що дозволить використовувати камерні склади залежно від сценічної необхідності. У зв'язку з цим потрібен звукорежисерський цех, тому що правильно виставити мікрофони, вибудувати звук, записати і звести фонограму, чисто провести спектакль – велике мистецтво. Органічно вписується в цю систему відеоцех. На перших кроках усіх влаштувала би зйомка вистави, завдяки чому виникає шкільний тележурнал, батьки отримують відеозаписи, діти – досвід у створенні власних телепередач.

5. «Хореографія і спектакль». Танцювальні сцени – родзинка будь-якої постановки. Крім того, рухатися повинен уміти кожен, хто наважився вийти на сцену, тому для школи-театру необхідна балетна група, яка буде спеціалізуватися в своєму жанрі. Наявність пластичного театру, побудованого на русі й музиці, поетичних інтермедій і світлових ефектах могло би бути дуже цікавим явищем у театральному колективі.

6. «Адміністративний цех», працівниками якого можуть бути й дорослі, вчорашні студійці. На базі цього цеху створюється дитяче бюро організації глядача, що займається «збутом» творчої продукції, виконує фінансово-банківські операції, для чого вихованцям необхідні знання з математики. Для постановок п'єс іноземними мовами – знання іноземних мов.

Хочемо підкреслити, що управління таким колективом навряд чи можливо здійснювати вузько адміністративними методами, тому

«мозком» моделі-театру є Худрада і, звичайно, особистість головного режисера як творця, ідеолога, просвітителя, того, хто надихає.

Така школа, звичайно, потребує особливого психолого-педагогічного забезпечення, тому що творча напруга може набувати драматичних штатних та позаштатних ситуацій, і педагог має бути добре підготовлений до врахування вікових та особистісних особливостей дітей.

Висновки. Таким чином, дитяча художня творчість не є вторинною по відношенню до «дорослого» мистецтва, а навпаки, має багато можливостей для здійснення навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості. Дитяча культура – не тільки найважливіша частина загальнолюдської культури. Це особливий розділ мистецтва, метод виховання й освіти, до того ж, не тільки дітей, але й педагогів та батьків. Модель дитячого театру в контексті діалогу культур втілює ідею синкретизму всіх мистецтв, об'єднання навчального, виховного та творчого процесів з єдиним режисерським задумом, спрямовує на виконання одного художнього надзавдання – розуміння й створення художніх образів, формування потреби в художньо-творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні особистості дитини.

Література:

1. Кассиль Л. Кондуит и Швамбрани. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://loveread.ec/read_book.php?id=29788&p=1
2. Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх та позашкільних закладах // Книга заступника директора з виховної роботи: Довідково-методичне видання / Упоряд. С. В. Кириленко, Н. І. Косарєва. – Харків: Торсінг плюс, 2006. – С.94-134.
3. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Книга заступника директора з виховної роботи:

Довідково-методичне видання / Упоряд. С.В. Кириленко, Н. І. Косарева. – Харків: Торсінг плюс, 2006. – С.85-93.

4. Шарко В. Д. *Сучасний урок: технологічний аспект / Посібник для вчителів і студентів. – К., 2006. – 220с.*

References:

1. Kassil L. *Konduit i Shvambrianiya. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: – http://loveread.ec/read_book.php?id=29788&p=1*

2. *Kompleksna prohrama hudozhno-estetychnoho vykhovannia uchniv zahalnoosvitnich ta pozashkilnych zakladiv // Knyha zastupnyka dyrektora z vychovnoi roboty: Dovidkovo-metodychne vydannya / Upor. S. V. Kyrychenko, N. I. Kosareva. – Kharkiv: Torsinh plus, 2006. – S.94-134.*

3. *Kontseptsiia hudozhno-estetychnoho vykhovannia uchniv zahalnoosvitnich ta pozashkilnych zakladiv // Knyha zastupnyka dyrektora z vychovnoi roboty: Dovidkovo-metodychne vydannya / Upor. S. V. Kyrychenko, N. I. Kosareva. – Kharkiv: Torsinh plus, 2006. – S.85-93.*

4. *Sharko V. Suchasnyi urok: tekhnolohichni aspekt / Posibnyk dla vchyteliv i studentiv. – K., 2006. – 220s.*

УДК 159.923.2:001.8

ВІДМІННОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РІВНЕМ РИЗИКУ ТА НЕБЕЗПЕКИ В ПРОФЕСІЇ

кандидат психологічних наук, доцент, професор, Садова М. А.

Одеський інституту міжрегіональної Академії управління персоналом
Україна, Одеса

Статтю присвячено диференційному аналізу професійної відповідальності фахівців за рівнем ризику та небезпеки в професії за такими опитувальниками: "Мотиваційні здібності: свідомі мотиви" автор Ю. Куль; «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) автор Дж.

Роттер; «Рівень відповідальності» автор С. Руденко; тест-інтерв'ю «Складові професійної відповідальності» автор Л. І. Дементій; «Тест схильності до ризику» автор Шуберт.

Ключові слова: професійна відповідальність, рівень значущості, критерій Т Стюдента, ризиконебезпечні та безпечні професії.

PhD in Psychology, Associate Professor, Professor, Sadova M. A. Differences in professional responsibility on the level of risk and dangers in the profession / Odessa Institute of Interregional Academy of Personnel Management Ukraine, Odessa.

The article is devoted to the differential analysis of the professional responsibility of specialists on the level of risk and danger in the profession by the following questionnaires: "Motivational Abilities: Conscious Motives" by Yu. Kul; "The Level of Subjective Control" (RSC) by J. Rotter; "Level of responsibility" by S. Rudenko; test-interview "Components of Professional Responsibility" by L. I. Dementii; "Probabilistic test for risk" by Schubert.

Key words: professional responsibility, level of significance, criterion of T. Styudenta, risky, safe professions

Постановка проблеми. Роль відповідальності як стійкої особистісної риси особливо посилюється до своїх професійних обов'язків у сфері ризику та безпеки. Для того, щоб вийти з військово-політичної та економічної криз в нашій країні, потрібно брати відповідальність за власні обов'язки, дії, вчинки, не боятися страху перед відповідальністю, за рахунок інтернального контролю вирішувати вкрай важливі завдання на робочому місці. Провідна роль відповідальності як стійкої особистісної риси особливо значуща в контексті виконання професійних обов'язків у сфері ризику та безпеки, в якій ціна недбалості дуже висока.

Аналіз останніх досліджень. Проблему відповідальності в сфері професійної направленості особистості розглядалися в таких концепціях: концепція розвитку сектору безпеки і оборони України (введено в

дію Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016); соціально-психологічній концепції (М. Савчин, О. А. Сухінська, В. С. Агеєв, Л. І. Грядунов, К. Муздибаєв, Т. Н. Сидоров, В. Кузнєцова, О. Лазорко, А. І. Сагань, Н. Д. Табунова, Б. Цветкова, М. Головка, Ш. Бюлер, М. Бахтін, С. Д. Максименко, О. П. Плахотний, Г. Тульчинський, Л. Коршунов, А. Слободський, К. С. Семиноженко, С. В. Баранова).

Мета статті: емпірично здійснити диференційний аналіз професійної відповідальності за рівнем ризику та небезпеки в професії.

Виклад основного матеріалу статті.

Здійснимо детальний аналіз результатів досліджень відмінностей у професійній відповідальності особистості та рівня небезпеки за нижче поданими опитувальниками.

Розпочнемо з аналізу результатів опитувальника "Мотиваційні здібності: свідомі мотиви" за рівнем небезпеки та ризику. Див табл. 1.

Результати таблиці показують, що за даним опитувальником проявили себе лише 2 шкали за двома критеріями (Т та F) де Т критерій Стюдента і F критерій Фішера.

Таблиця 1.

Відмінності в типах професій за опитувальником "Мотиваційні здібності: свідомі мотиви". Автор: Ю. Куль.

Шкали	Тип професії	N	Середн	Стд. відхилення	Стд.помилка середнього	F	Значущість за F	T	Значущість (2-стороння) за t
1. Страх перед відповідальністю	ризиконебезпечні	211	7,0095	2,28659	,15742	8,398	,004***	5,986	,019**
	безпечні професії	211	7,5261	2,23032	,15354			7,046	,019**
1. Домінування мотивації влади	ризиконебезпечні	211	12,255	8,15568	,56146	1,151	0,02***	4,836	,008***
	безпечні професії	211	10,715	2,06206	,14196			7,863	,008***

На одновідсотковому рівні ($p \leq 0,01$) за Т критерієм Стюдента проявила себе 1 шкала: домінування мотивації влади, і на одновідсотковому рівні ($p \leq 0,01$) за F критерієм Фішера проявились 2 шкали: страх перед відповідальністю та, домінування мотивації влади.

На п'ятивідсотковому рівні ($p \leq 0,05$) за Т критерієм Стюдента проявила себе 1 шкала: страх перед відповідальністю.

Аналізуючи середні значення відповідних шкал, варто відмітити, що за шкалою «страх перед відповідальністю» у працівників небезпечних професій значно нижче (2,28659), ніж у працівників небезпечних професій (2,23032) – це свідчить про те, що чим більш небезпечна професія, тим більшає відповідальність не лише за самого себе і свою роботу, але й за інших об'єктів трудової діяльності, а це призводить до зниження рівня страху перед відповідальністю.

За шкалою «домінування мотивації влади» середні значення у працівників небезпечних професій (12,2559) також значно вищі на відміну від працівників безпечних професій (10,7156) – це свідчить про те, що прагнуть до влади більше ті, хто має більш небезпечну професію, ніж безпечну. В безпечних професіях, все розмірено, не має сенсу ризикувати, досягати успіху з тим азартом, де наявна небезпека та ризик.

На наступному етапі ми досліджували складові професійної відповідальності за рівнем ризику та небезпеки (див. табл.2).

Таблиця 2.

Відмінності в типах професій за тестом-інтерв'ю

«Складові професійної відповідальності» Автор: Л. І. Дементій

Шкали	Тип професій	N	Середнє	Стд. відхилення	Стд. помилка середн.	F	Значущість за F	T	Знач-ть (2-стороння) за t
1.Когнітивна	ризиконебезпечні	211	6,8863	2,1035	,14482	24,2	,000***	6,702	,000***
	безпечні професії	211	8,3128	1,9264	,13262			5,758	,000***
2.Емоційна	ризиконебезпечні	211	6,9621	2,4569	,16914	,020	,08*	,056	,045**

	безпечні професії	211	6,5261	1,9791	,13625			,057	,045**
3.Поведінкова	ризиконебезпечні	211	9,3934	2,4244	,16690	10,2	,001***	6,352	,000***
	безпечні професії	211	6,5355	1,5063	,10370			5,890	,000***

Аналізуючи результати таблиці варто відмітити, що значущі відмінності за відповідним **тестом-інтерв'ю** проявили себе за такими шкалами на одновідсотковому рівні двухсторонньої значущості ($p \leq 0,01$) за Т критерієм Стюдента та за критерієм F Фішера на одновідсотковому рівні значущості ($p \leq 0,01$): когнітивна та поведінкова складові.

За критерієм Т критерієм Стюдента на п'ятивідсотковому рівні значущості ($p \leq 0,05$) за критерієм F Фішера та на десятивідсотковому рівні значущості ($p \leq 0,1$) проявила себе емоційна складова.

Здійснимо аналіз середніх значень шкал в співвідношенні з типом професії, які проявили себе за критеріями Т Стюдента та F Фішера:

- Когнітивна складова за середніми значеннями проявила себе більше в співвідношенні з безпечними професіями (8,3128) ніж небезпечними (6,8863). Такі результати свідчать про те, що небезпечні професії більше пов'язані з ризиком, а не з інтелектом та пізнавальними здібностями як такими.

- Поведінкова складова за середніми значеннями проявила себе більше в співвідношенні з небезпечними професіями (9,3934) ніж безпечними (6,5355). Такі результати свідчать про те, що небезпечні професії більше пов'язані з діями, поведінкою, рішучістю в нестандартних та екстремальних ситуаціях.

- Емоційна складова за середніми значеннями проявила себе більше в співвідношенні з небезпечними професіями (6,9621) ніж безпечними (6,5261). Такі результати свідчать про те, що небезпечні професії більше пов'язані з умінням контролювати власні емоції та суб'єктивний контроль, мати холодний глузд в прийнятті рішень. Див. табл. 3.

Таблиця 3.

**Відмінності в типах професій за опитувальником
«Рівень суб'єктивного контролю» (РСК). Автор: Дж. Роттер.**

Шкали	Тип професій	N	Серед- не	Стд. відхилен- ня	Стд. по милка серед.	F	Знач. за F	T	Знач.(2- сторонн я) за t
1.Шкала за- гальної інтер- нальності	ризиконе безпечні	211	33,260	5,16981	,35590	8,22	,000***	12,908	,000***
	безпечні професії	211	29,327	5,20185	,35811			13,138	,000***
2.Шкала ін- тернальності в області досяг- нень	ризиконе безпечні	211	8,9621	1,77509	,12220	2,66	,001***	13,619	,000***
	безпечні професії	211	7,8720	1,17422	,08084			12,925	,000***
3.Шкала ін- тернальності в області невдач	ризиконе безпечні	211	8,7014	1,74327	,12001	3,38	,067*	10,903	,000***
	безпечні професії	211	7,8389	1,39475	,09602			9,948	,000***
4.Шкала ін- тернальності в сімейних від- носинах	ризиконе безпечні	211	7,0190	1,66465	,11460	10,6	,103	7,391	,000***
	безпечні професії	211	6,0521	1,29913	,08944			6,727	,000***
5.Шкала ін- тернальності в області виро- бничих від- носин	ризиконе безпечні	211	6,8436	1,21467	,08362	23,7	,000***	8,391	,005***
	безпечні професії	211	6,5166	1,18862	,08183			9,965	,005***
6.Шкала ін- тернальності в області міжо- собистісних відносин.	ризиконе безпечні	211	3,0664	,79604	,05480	,076	,783	6,897	,000***
	безпечні професії	211	2,5924	,67241	,04629			6,833	,000***

Як ми бачимо з аналізу таблиці шкали, які проявили себе за двома критеріями водночас - t критерієм Стюдента та критерієм F Фішера можна віднести такі: шкала інтернальності в області досягнень, шкала загальної інтернальності, шкала інтернальності в області виробничих відносин, шкала інтернальності в області невдач.

До шкал, які проявили себе лише за t критерієм Стюдента ($p \leq 0,01$) належать всі шкали за опитувальником: шкала інтернальності в області досягнень, шкала загальної інтернальності, шкала інтернальності в області виробничих відносин, шкала інтернальності в

області невдач, шкала інтернальності в області міжособистісних відносин, шкала інтернальності в сімейних відносинах.

Шкали, які проявили себе на одновідсотковому рівні за критерієм F Фішера ($p \leq 0,01$): шкала загальної інтернальності, шкала інтернальності в області досягнень, шкала інтернальності в області виробничих відносин.

Лише шкала інтернальності в області невдач проявила себе на десятивідсотковому рівні ($p \leq 0,1$) за t критерієм Стюдента.

Проаналізуємо також за даною таблицею середнє зачення даних шкал:

Шкала загальної інтернальності у працівників небезпечних професій на вищому рівні (33,2607), ані ж у безпечних (29,3270). Отже, працівники небезпечних професій мають вищий суб'єктивний контроль над будь-якими значущими ситуаціями. Працівники небезпечних професій вважають, що більшість важливих подій в їх житті були результатом їх власних дій, що вони можуть ними керувати і, отже, беруть на себе відповідальність за своє життя в цілому в більшій мірі ніж працівники безпечних професій.

Шкала інтернальності в області досягнень також домінує у працівників небезпечних професій (8,9621), ніж працівників безпечних професій (7,8720). Це свідчить про те, що працівники в органах внутрішніх справ, хірурги, військові за цією шкалою мають вищий рівень суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями ніж бібліотекарі та держслуждбовці в сфері студентського самоврядування. Працівники небезпечних професій вважають, що всього найкращого в своєму житті вони домоглися самі і що вони здатні з успіхом йти до наміченої мети в майбутньому.

Шкала інтернальності в області невдач менше проявила себе в працівників безпечних професій (7,8389), ніж у небезпечних (8,701) – такі

результати говорять про те, що розвинене почуття суб'єктивного контролю по відношенню до негативних подій і ситуацій, що проявляється в схильності звинувачувати самого себе у різноманітних неприємностях і невдачах характерні для бібліотекарів та держслужбовців в сфері самоврядування. Працівники органів внутрішніх справ, військові та хірурги ж схильні приписувати відповідальність за подібні події іншим людям або вважати їх результатами невдачі.

Шкала інтернальності в сімейних відносинах більше проявила себе у працівників небезпечних професій (7,0190) ніж безпечних (6,0521) – це означає, що люди які працюють де наявна підвищена небезпека вважають себе відповідальними за події, що відбуваються в їх сімейному житті на відміну від тих людей де небезпеки в професії не існує.

Шкала інтернальності в області виробничих відносин знову домінує у працівників небезпечних професій (6,8436), ніж у безпечних (6,5166) – свідчить про те, що робота пов'язана з небезпекою вважають себе, свої дії важливим фактором організації власної виробничої діяльності, зокрема, в своєму просуванні по службі. У працівників де небезпека на роботі відсутня результати свідчать про те, що вони схильні надавати більш важливого значення зовнішнім обставинам - керівництву, колегам по роботі, везінню - невдачі.

Шкала інтернальності в області міжособистісних відносин за середніми значеннями проявила себе краще у працівників небезпечних професій (3,0664) ніж у працівників безпечних професій (2,5924), тобто це свідчить про те, що керівники відчувають себе здатними викликати повагу і симпатію інших людей, а підлеглі не зовсім схильні брати на себе відповідальність за свої відносини з оточуючими.

Проаналізувавши рівень суб'єктивного контролю у співвідношенні з безпечними та небезпечними професіями варто відмітити, майже всі шкали більше спрацювали на користь небезпеці в професії, і це ще раз

доводить той параметр, що чим вищий рівень самоконтролю, тим вищий рівень відповідальності, тим більше цей рівень виявляється у працівників ризиконебезпечних професій.

На наступному етапі нашого дослідження, ми здійснювали аналіз результатів опитувальника відповідальності за типом професій. Див. табл. 4.

Таблиця 4.

Діагностика рівня відповідальності в співвідношенні з типом професій. Автор: С. Руденко

Шкали	Тип професій	N	Серед-не	Стд. відхил.	Стд. по милка серед.	F	Знач. за F	T	Знач.(2-стороння) за t
1.Рівень відповідальності	ризиконебезпечні	211	50,691	5,99959	,41303	9,61	,002***	16,010	,000***
	безпечні професії	211	47,639	4,27875	,29456			18,760	,000***

Як ми бачимо з аналізу таблиці шкала відповідальності проявила себе за двома критеріями водночас - t критерієм Стюдента та критерієм F Фішера на одновідсотковому рівні ($p \leq 0,01$).

Проаналізуємо також за даною таблицею середнє зачення даної шкали: працівники небезпечних професій більше проявили вищий рівень відповідальності (50,6919) ніж безпечних (47,6398).

Отже вибір професії залежить від рівня і якості відповідальності.

І вона накладає відбиток на працівника відповідної сфери діяльності. Людина, яка боїться взяти на себе відповідальність, не буде пов'язувати своє життя з небезпечними професіями і не буде іти на ризик.

На наступному етапі нашого дослідження, ми здійснювали аналіз результатів тесту схильності до ризику у відповідності з типом професій. Див. табл. 5.

Таблиця 5.

Діагностика рівня схильності до ризику в співвідношенні з типом професій. Автор: Шуберт

Шкали	Тип професій	N	Середнє	Стд. відхилення	Стд. по милка серед.	F	Знач. за F	T	Знач.(2-стороння) за t
1.Ризики	ризиконебезпечні	211	16,5829	9,60290	,66109	5,014	0,00***	1,891	,000***
	безпечні професії	211	-19,4076	13,83662	,95255			1,916	,000***

Як ми бачимо з аналізу таблиці шкала ризику проявила себе за двома критеріями водночас - t критерієм Стюдента та критерієм F Фішера на одинідсотковому рівні ($p \leq 0,01$).

Проаналізуємо також за даною таблицею середнє значення даної шкали: працівники небезпечних професій не просто більше, а на дуже високому рівні проявили себе у сфері ризику (16,5829) ніж безпечних (-19,4076). Працівники небезпечних професій – це повна протилежність безпечним працівникам, це «+» і на іншому полюсі «-». Все ж таки за результатами видно, що ризики це в першу чергу небезпека, за яку потрібно брати відповідальність без страху, підтверджуючи її якісними вчинками та діями.

Отже вибір професії залежить від рівня якості та уміння іти на ризик. І ризик накладає відбиток на працівника відповідної сфери діяльності. Людина яка боїться ризикувати, не буде пов'язувати своє життя з небезпечними професіями і не буде іти на ризик.

Висновки

Отримані і проаналізовані комплекси досліджуваних методик, за типом професій: безпечним та ризиконебезпечним, які вимірюють рівень професійної відповідальності та співставлені за середніми значеннями та одинідсотковому, п'ятивідсотковому і десятивідсотковому рівнях значущості.

Література:

1. Садова М. А. Психологічні складові професійної відповідальності особистості: [монографія] / М. А. Садова. – Одеса: видавець Букаєв Вадим, 2018. – 434 с.
2. Садова М. А. Проблема формування відповідальності особистості в психологічних дослідженнях / Мирослава Анатоліївна Садова // Вісник Харківського національного педагогічного університету. – Х. : 2013. – Вип. 45., ч. 1. – Психологія. – С. 190-201.
3. Садова М. А. Професійна відповідальність як основна детермінанта кар'єрного росту / Мирослава Анатоліївна Садова // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України/ за ред. С. Д. Максименка – К.: 2012. – Том. 11., вип. 6. – Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – С. 190-201.
4. Садова М. А. Психологічні детермінанти відповідальної поведінки особистості / Мирослава Анатоліївна Садова // Наукові праці МАУП. – 2011. – Т. 20. – Ч. 2. – С. 231-238.
5. Яковенко С. І. Психологічна безпека працівників органів та підрозділів внутрішніх справ / С. І. Яковенко // Проблеми екстремальної та кризової психології. - 2013. - Вип. 14(1). - С. 331-339.

References:

1. Sadova M. A. *Psykhologichni skladovi profesiinoi vidpovidalnosti ochobystosti : [monohrafiia]* / M. A. Sadova. – Odessa : vydavets Bukaiev Vadym, 2018. – 434 S.
2. Sadova M. A. *Problema formuvannia vidpovidalnosti osobystosti v psykhologichnykh doslidzhenniakh* / Myroslava Anatoliivna Sadova // *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*. – Kh.: 2013. – Vyp. 45., ch. 1. – *Psykhologhiia*. – S. 190-201.

3. Sadova M. A. *Profesiina vidpovidalnist yak osnovna determinanta kar`iernoho rostu / Myroslava Anatoliivna Sadova // Aktualni problemy psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuca APN Ukrainy/ za red. S.D. Maksymenka – K.: 2012. – Tom. 11., vyp. 6. – Psykholohiia osobystosti. Psykholohichna dopomoha osobystosti. – S. 190-201.*
4. Sadova M. A. *Psykholohichni determinanty vidpovidalnoi povedinky osobystosti / Myroslava Anatoliivna Sadova // Naukovi pratsi MAUP. – 2011. – T. 20. – Ch. 2. – S. 231-238.*
5. *Iakovenko S. I. Psykholohichna bezpeka pratsivnykiv orhaniv ta pidrozdiliv vnu-trishnikh sprav / S. I. Yakovenko // Problemy ekstre-malnoi ta kryzovoi psykholohii. - 2013. - Vyp. 14(1). - S. 331-339.*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА ГЕОГРАФІЇ

ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

кандидат економічних наук, Олійник С. О. 6

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ

кандидат економічних наук, Олійник С. О. 14

ЕКОНОМІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДАТКІВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Жадан О. В. 22

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕАТИВНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

кандидат економічних наук, Свидрук І. І. 35

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ОНТОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ДЕФІНІЦІЇ «БУДІВЕЛЬНИЙ КЛАСТЕР» В КОНТЕКСТІ МЕХАНІЗМУ УТВОРЕННЯ ТА ФОРМАТУ ПЛАНУВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

кандидат технічних наук, Чуприна Ю. А. 47

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВІННИЧЧИНИ

кандидат економічних наук, Рябенюк М. О. 60

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЇ

PECULIARITIES OF DEVELOPING THE SOCIAL COMPETENCY OF AUTISTIC PRIMARY LEARNERS UNDER THE CONDITIONS OF UNCLUSIVE EDUCATION

Hladun T. O.

69

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК

ВЕЙВЛЕТ ПРЕОБРАЗОВАНИЕ ИЗОБРАЖЕНИЙ С ВЫДЕЛЕНИЕМ КОНТУРОВ

кандидат технических наук, доцент, Ломоносов Ю. В.

83

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

МОДЕЛЬ ДИТЯЧОГО ТЕАТРУ В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

кандидат психологічних наук, Воропаєв Є. П.

кандидат педагогічних наук, Вороніна Г. Л.

93

ВІДМІННОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РІВНЕМ РИЗИКУ ТА НЕБЕЗПЕКИ В ПРОФЕСІЇ

кандидат психологічних наук, доцент, професор, Садова М. А.

101

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 29.10.2018
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com